

Kaitsmusele lubatud
24.05.1977.

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOOL
SOOME-UGRI KEELTE KATEEDER

EHITUSALANE
SÕNAVARA
MARI KEELES
DIPLOMITÖÖ

KATRIN PEDAKMÄE

JUHENDAJA : PROF. P. ALVRE

TRU väestlustööde komisjoni otsusega 24. juunist

1977. a. en määratud koosolevale tööle esineva

auhind

TRU Teaduslik sekretär

TARTU 1977

Eessõna

Käesolevas töös on vaadluse all ehitiste ja ehitustegevusega (vähemal määral ka uskumuste ja kommetega) seotud sõnavara mani-
kulis.

Töö koosneb kahest osast:

I. Etnograafiline ülevaade ning uskumused ja kombed.

II. Etimoloogiline analüüs.

Esimeses osas on lühemalt käsitletud üksikuid talumajapidamisse kuuluvaid kooneid (taru, aie, saun, mehi jk.), kirjeldatud nende sisemist ja välist ehitust ning heidetud põgus pilk ka uskumustele ja kommetele, mis avaldusid seoses üksikute koonte ehitamise või kasutamisega.

Teine osa sisaldab mani ehitustega seoses oleva sõnavara etimoloogiat. Vaatluse all on nii need sõnad, mis on etnograafilist käsitlemist leidnud juba esi-

mises esas kui ka need terminid, millest arpool juttu pole olnud ja millele esitatakse vaid etimoloogiad. Esitatud etimoloogiatele on lisaks toodud ka näiteid ilukirjandusest.

Sõnavara, mis on käesoleva töö aluseks, on põhiliselt kogutud kolmel reisel (1974-76.) Moni ANSV-s ekspeditsioonil viibides. 1974. aastal Volžski ja Zvenigovo rajoonis, 1975. aastal Moni rajoonis ning 1976. aastal Jožkar-Olas Kulu ja Kirjanduse uurimise Instituudis.

Sünkopaal tuleb tänada keeljuhte, kes käesoleva töö koostamise suures määras aitavad.

Koksamari külast:

Anisja Malinina (sünd. 1917. a.)

Pomari külast:

Päigaltse Petrova (sünd. 1913. a.)

Maria Fjodorova (sünd. 1895. a.)

Tõimeti külast:

Anna Grigoryeva (sünd. 1924. a.)

Onipi külast:

Anna Vaniljeva (sünd. 1920. a.)

Maria Vaniljeva (sünd. 1915. a.)

Svetlana Danilova (sünd. 1912. a.)

Šerengubi külast:

Pjotr Kaxakov (sünd. 1927.a.)

Ondotja Kaxakova (sünd. 1910.a.)

Arkadi Žilon (sünd. 1945.a.)

Tatjana Mizenen (sünd. 1936.a.)

Arastasia Dmitrijeva (sünd. 1926.a.)

Jõiskau-Olast:

Anna Savatkova (sünd. 1923.a.)

Kuna kõrgis kolmes rajoonis käägikaks
niidumari murvet, siis vastes mäe- ja
idamurdist on leitud sõnaraamatitest.
Olemasolevat kirjandust on kasutatud ka
sõnade etümologiseerimisel.

Töös esitatud fotod pärinevad
EREM-i kogudest.

Sissejuhatus

Mariide põlised asustusalad Lääs-Volga aladele kuuluvad revolutsioonilisel ajal Kasaani, Rjaska, Nižnegorodski, Kostroma, Ufaa ja Perm kubermangude koosseisu. Selline ühe rahva administratiivne lõhestatus oli tsarismi kolonialpoliitika ilmekas näide, väikeste rahvaste rõhumise poliitika. See pidi dardas mari rahva majanduslikku ja kultuurilist arengut.

Allis leninlik rahvuspoliitika järgjekindlalt elluviimise tulemusena pärast Oktoobrim revolutsiooni said mariid õiguse riiklikuks riiknemiseks. 4. nov. 1920. a. anti välja dekreet mari autonoomse oblasti moodustamise kohta ja 1936. a. moodustati Mari ANSV.

Mari ANSV, asudes Volga keskjooksul, piirneb põhjast ja kirdest Kirde oblasti, kagust Tatari ANSV-ga, edelast Tšuvassi ANSV-ga ja lõidnast Gorbi oblastiga.

Mari rahva hulgas (arvuliselt on neid 1970. a. andmel 599000) võib eristada kolm etnograafilist gruppi: mäemariid (кырек марий), niidumariid (олык марий) ja idamariid (йрö марий). Enamus mäemariidest asub Volga paremal, mägisemal kaldal, niidumariid elavad Volga vasema kaldal metsades, idamariid üksikute gruppidega Tataria ANSV-s, Baškiiri ANSV-s ja Sverdlovski oblastis.

Põhilises tunnuses mariide jagunemise juures ei ole aga mitte territoorium, vaid keeliline (õigemini murdeline) erinevus, millega seostuvad ka mõned olustikulisel erinevusel (näit. kiidusõna, elamises jne.)¹

Tänapäeval on mariidel kaks vana köitikutega küjakest — niidumari ja mäemari. Arvatavasti saab tulevikus üldrahvalikult niidumari küjakest, sest see on arvukadum umbes 80 %-e rahvastikust.

Mariid moodustavad koos lähimate keel-sugulaste mordvalastega soome-ugri rahvaste

¹ П. А. Спрокова, Материальная культура марийцев XIX века, Йошкар-Ола 1956, лх. 7.

volga karru. Nana venekeelse nime tšeremisiid asemel on Nõukogude Liidus nõukoda karm-lusele omapärane rahvapärane nimetus mari, mis tänapäeval tähendab nii 'mari' kui ka 'mes' ning mille algne tähendus on olnud 'inimene'.¹

Juba ammust ajast on maridel olnud kokkupuuteid naaberriikvastega — venelaste, tataarlaste ja tšuvaišidega. Need kokkupuuted avaldasid peale materiaalse kultuuri elementide (tööriistade, liikumismahadid, elamuks, riided jne.) mõju ka vaimsele kultuurile. Sedas tšeremisiidid avastavad loomulikke naaberkultuure, eriti aga vene keelt, sest venelastega on maridel olnud kõige kõrgemal kontaktivard kokkupuuteid.

Mari materiaalsest kultuurist on nii mitmeidki murijaid juba varem kirjeldanud. Kõige vanimaks loeteldavaks tekstiks on A.O. Leikeli „Rakennusse tšeremisiidid, mordvalaisilla, virolaisilla ja muomalaisilla.“ —

¹ A. Künnap, P. Palmess, T. Seilenthal, Põhja ja ita, Tallinn 1974, lk. 18.

Suomi II:20, Helsinki 1887.

Sooma sugu rahvaste etnograafiale on oma teosed pühendanud ka J. Manninen ja T. Nuomela (J. Manninen, Soome sugu rahvaste etnograafia, Tartu 1929; T. Nuomela, Suomensukuiset kansat, Turku 1960). U. T. Sirelius on oma mari keeluste käsitlemisest tõotanud A.O. Heikeli vanamõistet nimimisele (U. T. Sirelius, über die primitiven wohnungen der finnischen und ural-ugrischen völker. — FUF VI - IX, XI, Helsinki 1906-11).

sisematest ümbrastest nõukogude Liidu väärivast tähelepanu T. A. Krjukova ja G. A. Serejov (Т. А. Крюкова, Материальная культура марийцев XIX века, И-Ола 1956; Г. А. Серёв, Восточные марийцы, И-Ола 1975; Г. А. Серёв, Живая старина в истории марийского края, И-Ола 1971).

Kõrgis neis teostes ei oleand antud mitte ainult koonete etnograafilised kirjeldused, vaid ka märkimised nimetatud koonete, nende osade ja üksikutele ehituselementidele, mis oli muuks abiks käesoleva diplomitöö koostamisel.

I. Etnograafiline ülevaade ning uskumused ja kombed

Uusk-Volga alad kuuluvad peamiselt metsa-, osaliselt aga ka metsastepe vööndile. Tänapäevaks on suurem osa metsa maha raiutud ja samal kohal laiuvad nüüd põllud. Siid veel lähedases minevikus — 19. saj. I poolt — katsid metsad kõik Volga-äärised alad ja seal elavaid rahvaid võis õigusega nimetada metsarahvasteks. Geograafiline asend ja majanduse spetsiifika määrasid ära ka nende materjalise kultuuri, elamajooned, asulad ja elamutüüpide iseloomu.

18.-19. sajandil olid asulad, korrald-
pillatud metsades, väikesed. Tavaliselt oli ühes
asulas 10-20 maja. T. Nuomela andmetel olid
need hajakülad. Arvatakse, et praegused need
külad tulid Maximovale mitte enne 1880. aastat.¹

¹ T. Nuomela, Suomensuukuiset kausat, Turku 1960, lk. 212.

Ajaloolis-kultuurilised sidemed venelastega on alguse saanud aga juba 13. sajandil, kui viimased asusid elama kesk-Volga aladele.¹

Nuude mõfusiid pole näha mitte ainult küladel planeeringus, vaid ka koostel paigu-
tusel ja ehitusel.

Järgnevalt siis maale ehituste üksikasja-
lisem kirjeldus ning nende nimetuste küllaline
analüüs.

Foto 1. Kuletatānava.

¹ Л. И. Козлова, Этнография народов Поволжья,
Москва 1964, лк. 54.

1. Elamu ehitamine

Maja ehitamist ning uskumusi ja kombeid seos sellega on kirjeldanud G. A. Sipyev.¹

Mari puumajade ehitamise tehnika ei erine üldiselt vene majade ehitamisest. See on tingitud nende rakvaste sojandilepikkusest noabrusest ja vastastikkustest mõjudest. Sageli on marid oma majade ehitamisel kasutanud ka vene puuseppade abi.

Enilist tähelepanu pöörasid marid koha valikule. Valmisvaadatud kohta kontrolliti mitmel korral. Sinna tuldi nava hommikul või õhtul hilja ning kui õhk oli soe, siis loodi seda kohta õnnelikuks ning sinna võis ehitama hakata. Palgid (напих)² tehti tavaliselt talvel. Ainult panna maanti kevadel,

¹ Г. А. Сипьев, Восточные народы, 1975, lk. 142.

² Siin ja edaspidi on kõik terminid antud mari kirjaku ortograafias.

mahtajooksmise ajal, kui koost oli kerge umal-
dada.

Ehituse kere (nypa) nõmmalaseks suure-
sks loeti 8x9 aasinat (6x6,5 meetrit) ning
kõrguseks 10-12 kuni 16-18 palgikonda. Vun-
damendiks (meraz) kasutati nelja mõnest
tugevast puuliigist (või kivist) tugilatti (tyr),
mis pandi nurkade alla. Alumises palgi-
korras, samuti akna- ja uksepiitades vali-
ti vastupidavamad palgid. Põrandaalune
tehti madal, sisepääs (ijpasek) viisiti tava-
liselt 3.-4. palgikonda. Palgi alumise
osa tehti õnarus (öpe) ja paljude vahel
topiti sammalt, mõnikord kokku.

Majaehitus oli seotud ka mitmesuguste
maagiliste kombitähtsuste ja palvetega.

Ehitamise alguses valiti selge päikese-
paisteline päev täiskuu ajal, et tavaliselt
süü nägu päike ja täielik nägu kuu. Valmi-
va maja ühtu nurka, esimese ja teise palgi-
korra vahel pandi münt ja natuke villu.

Kõrge pidulikumaks momendiks oli
loutala paigaldamine (abarauntar). Enne
ülestõstmist mäkiti ta kasukase, pannes

sinna ka toidupoolist ja seoti kõnega kinni. Tolau kinnituskohale pandi jällegi münt ja villa. Tolau kohale asetatakse, naistele kõis kividega läbi ja karmikas koos toiduga krukus olla. Seijärel koristatakse peremes pruusippi ja mugulasi, palvetades ise majas ja pere tulevase hea käekäigu eest.

Peale shituskööde lõppu kontrollidati mures majas soolaleivapidu (nöpt kytäruvauu). Valmis-
tati toitu, paluti killea mugulasi ja naab-
reid, kes tõid kaasa ka kingitusi. Nõud
soovisid perle head õnne mures majas, panid
lauale leiva, selle kõrvale koka. Mõned tagu-
sid mündi ka lautala sisse.

Sellised kombes olid nii ida- kui ka
Volga-äärsetel maadel, sarnuti ka naaber-
rahvaste. Vanade uskumuste kohaselt pi-
dis need maagilised kombetäitmised justkui
kindlustama perekonnale materiaalse
külluse ja elumaja soojuse.

2. Tala

Mari talu (супт) koosnes kahest osast: õuest ja viljapinnast, milles asus ka miki. Esimest nimetati kygbere või venekeelselt губер, teist ugwibere või ugwibokra 'rühm'.

Tala ümber oli tava (суптне). Tavaliselt oli mitmesuguseid: noony nene 'nõhutama', nakra nene 'pistandama', netap nene 'nambutama' (nõudumaid tähistavate nambutava sõnadega nete ja netam, kusjuures viimane on käibes ka idamaade juures). Selgem, et see viimane mõjudega on tava hakatud nimetama ka nene sõnaga zadöp.

A.O. Seikel on põhjalikumalt analüüsinud maa-maade aedu, lähtudes ehitusviisist.

Sel moel on ta kirjeldanud 4 alaliiki:

- 1) netperu nene — tükki sel moel, et tükki löödi ¹ 1-areniliste vahedega maa sisse.

¹

1 aarin = 0,711 m

Aialippideks kasutati kivisi pajukoosi (cäben), mis pojuvitstega teivaste külge seoti.

2) karvany nene 'laundad' — selle aia puhul asutati maa sine tootnud teivaste vahel laundad, mis jäleugi vitstega (kurgany) kokku seoti.

3) cäben nene — selline aed oli kerwiniski tehtud pajukoostekst.

4) uzyer — samuti üks aialipp, kuid selle ehitamist ei osanud heikid seletada.¹

Värvad, mis viis tänavalt õuele, oli tavaliselt riie poolega, nn. mapra kanka, tehtud laundadest ja polkidest. Vasemates taludes võis kohata värvava asemel ka lihtsaid kõrvalehikutatavaid vitru (ambak).

19. saj. lõpul — 20. saj. algul hakkasid maa aladel levima nene värvavad (pyryra kanka), mis toetuisid kolmele värvavapostile (paremale poole jäi jalgvärvad, vasemale kake poolega nene värvad) ja olid koetud katusega.

¹

A.O. Heikel, Rakennuksil kerminisillä, mondvaloisilla, viiolaisilla ja muomalaisilla. — Suomi,

II jaks, 20: n osa, Helsinki 1889, lk. 75 jj.

(канканйbau). Sellised väravad levisid es-
malt ainult jõrkamate maride juures.¹
Praegu on neid väravaid kõikide maride
taludes.

Foto 2. Ühe värava mari talus.

Mõnedes naajoonides olid T. A. Krjukov and-
metel kerkiva arhitektuuri taotluse ehi-
tatud väga lüüas väravad. Need paik-
nesid 5-7 väravaposti vahel, kuid tava-
liselt olid need vaid ainult näiliselt vära-
vad. Tegelikult olid need avatavad vaid

¹

T. A. Anub, Восточные напунисы, к. 130.

kaas — üks jalgvärvav ja teine suure värava, kuna ülijäänud moodustasid umbrseina.¹

Sageli olid rõmuvad kaunistatud väljalü-
getega.

Vanades maki taludes asus elumaja
(nõpt) õue keskel, teised hooned, ümbritsedes elu-
maja, õue külgedel. Selline „loialipillatud“
hoonete asetus säilis idamariidel kohati veel
19. sajandi II poolel. Ja isegi siis, kui teised
hooned paigutati juba uue planeeri kohaselt,
jõi nõpt ikkagi teistest ehitustest enaldi
sisuaks.²

Ka määmaridel võib kohati veel täna-
päevalegi näha sellist bakonnapärase hoonete
asetust taluõues. Tänu seisab enaldi kogu
õue ega ole uue ehitusviisi kohaselt tänava
ääres.

Uus ehitusviis täiendas vana mõjude
tunnetust maki aladele. Selle kohaselt
avanes värav tänavale. Otsu värava kõn-

¹ М. А. Хрюкова, Материальная культура марийцев
XIX века, И-Ола 1956, лк. 123.

² Г. А. Сенин, Восточные марийцы, лк. 120.

val seisis tase ning selle taga teine, välismu-
selt täpselt samasugune. Nende vahel oli
uskoda, kuhu õnelt sai leppi mööda.
Need kokku moodustasid nn. kolmesolise
tase. Kaks tase vahel uskoja kohal oli
postidele toetuv kotus.

Õnepoolse tase taga oli koda, suve-
köök (kygo) ja sellest tagapool loomasööda
valmistamise koht — korgatove.

Õne kõige kaugemas nurgas asus saun
(uonka). Siistist loonetest olid õnelt veel tall
(biyta), kiira (ubauy, copaii) ja aidad
(kuat, aurõap).¹

Loonete asetus on maaide juures ikka olnud
selline olend, mille kohaselt loomasööda
tarvis olevad muumid, samuti naagu laud
ja söödoköökki, asusid õne kaugemas nurgas.
Aidad ja suveköök aga paiknesid
elumaja vahetus läheduses. See sletub ilm-
selt sellega, et need loonid kasutati suvel
ka elamiseks ja peale majandusliku funktsi-
ooni täitsid oma osa veel perekondlike tähtpäe-

¹ A.O. Leikel, op.cit., lk. 72 jj.

Nadel.

Seda asus uue ehitusviisi kohaselt elu-
maja tänava ääres, teised hooned aga kas
maja taga või sellega paralleelselt teises mees.
Seda õue osa nimetati ohraku opante 'esõu'.
Hooned loomade ja nende sööda tarvis asu-
sid kaugemal ja seda osa õuest nimetati
uueku opante või toimiku 'tagahoov'. Sõgaku
hooned olid muuseas alati omavahel ühen-
datud, kuna esõue omad seised ükstei-
rest eraldi.

Es- ja tagaku vahel oli aed, sest es-
õue ei lastud kunagi loomi. Närvast nende
vahel nimetati uueku kanka või uueku
kanka 'tagumised või mehvõravad'.¹

See, et esõue hoiti pehtana ja ainult
tagakües võisid käia loomad, on suureks
erinevuseks muu ja vana talude vahel. Ka
T. Nuomela on seda tähele pannud ning lisa-
nud veel, et esõues kasvavad sageli ka
kased.²

¹ T. A. Arub, Восточные деревни, lk. 126.

² T. Nuomela, Suomensukuist kansat, Jyväskylä 1960, lk. 214.

Et loomapidamine meride jures üks väga oluline kohtusala oli, seda ka nn. konyõnn-nanemake (bura-kyryza ja bura-kyba) olemas-olev mari rahvausundis.¹

¹ U. Holmberg, Die Religion der Finnen. — FFC N° 61, Porvoo 1926, lk. 52.

3. Tare

Enne kui hakata rõõkima mavi elu-
majadest, tuleb lühidalt peatuda kõige
algelisimal ja juhuslikum laadi elukor-
raksituse või eluolukorral. Selliste sirmide
olemasolust mavi materaalsel kultuuril
nõrkasimale aruandestusele rõõgib A.O. Heikel
ja seda kirjeldab ka U.F. Sirelius.¹

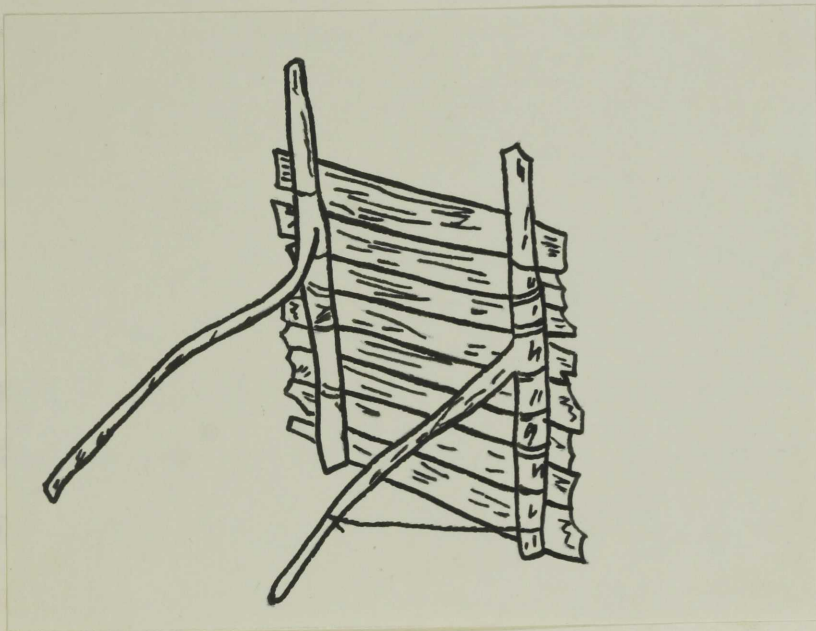
Eluolukorral (omav) toestik oli tihed
kahest vertikaalselt ja ühest nende külge
horisontaalselt kinnitatud latist. Viimase ko-
hale, tugilattide külge kinnitati vulgi laudu,
mis kaeti kumukaste- või -kõbidega. Sirmi
taga olid toed, et see püsti seisaks. Tulei
tõlgi sirmi ette.

Omav võis olla ka kahe seinaga. See
juhtum tõlgi tema toestik neljast vertikaalsest

¹ U.F. Sirelius, Über die primitiven Wohnungen der
finnisch- und ob-ugrischen Völker. - FUF VIII: 1, Helsinki 1908,
ex. 48.

ja kahest horisontaalsest latist. Peale võidi par-
na ka katust, mis saanud oli kumisekstelega kaetud.

Kolmanda noomi puhul olid olemas aga
neli seinat, nende kohal katust. Kuna ühte
külg oli joutud muremas, siis nimetati
seda onkay-onca.

Joon. 1. Tulekutsu.

19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse mari-
tane (nöpt) on analoogiline teiste Volga-äärsete
ja Uurali-alade rahvaste tavadega. Mõned
uurijad on väitnud, et mari noomis pidi olema
kerget ehitust - kygo, sest see oli püüdnud

majapidamises ja kultuseitamisest keskset kohta. Viimaste aastate uuritud on näidanud, et kujutadav kygo-tüübis elanud ette püüva eluasemena on küllaltki raske. See ei võinud ja kaitses inimest talvisel pakase eest, mis on aga nii iseloomulik Idav-Euroopa kliimale.¹

Sel viisil on maride ja teiste soome-ugri rahvaste juures juba ammust ajast eksistimised nii nähtud kui talvised eluasemed. Enimised kui perekondlike traditsioonide hoidjad pole sajandite vältel muutunud. Teised, peenest tared on ilmselt volga ja vene rahvaste sajanditepikkune kollektiivne loomine.

Tõenäoliselt esimestes maride taredes (nöpt) on säilinud pöörugi jooni kygo-st (pöörand, laev, suitsutööri pöördumine). Sellist suitsutare nimetati uueu nöpt ja need säilisinid kokati 19. sajandi lõpuni – 20. sajandi alguseni.

T. A. Krjukova on oma uurimustes maride materiaalselt kultuurist² näidanud, et sellised tared olid 19. sajandi alguses ja ka keskel

¹ Г. А. Сенин, Восточные народы, л. 134.

² Т. А. Крюкова, Материальная культура, л. 112.

maride juures kõige levinumaks tüübiks.

Foto 3. Suutsutave.

Selline tave oli palkhitis, saigeli ilma laeta. Katust oli laudadest ja sama katuse all asus ka külm Erik, iku küljega tave küljes kinni. Põrand puidust. Tave kolm seinat olid palkidest, neljas — see, mille küljes asus Erik — laudadest. Taves oli ainult üks ruum ruumusega 5x6 meetrit. Ahi oli ilma suitsulöömist. See oli vana lihtne kividest laotud kolle prust aluse. Ahk, mis oli suitsu jaoks laetud või katusest tehtud, sulati tavaliselt puiduga, mille ümber oli mäkitud müdenäbalaid. Kõrs-

ten oli puust. Ahju nimetati konera või komaka ja puunki trouuk uobau 'konstna mätt'.

Tavaliselt oli mairi taval 3-4, mõnikord 5-6 korratidega (okna aru, okna karubik) ja klaasitud aknad (tõpza, okna), millest 2-3 olid esimes, 1-2 külgruutes. Aknaluugid (okna netapteen, okmaruugien) olid levinud peamiselt muudatavide puues. Aknad olid tavaliselt alati rikkaliku kaunistusega.

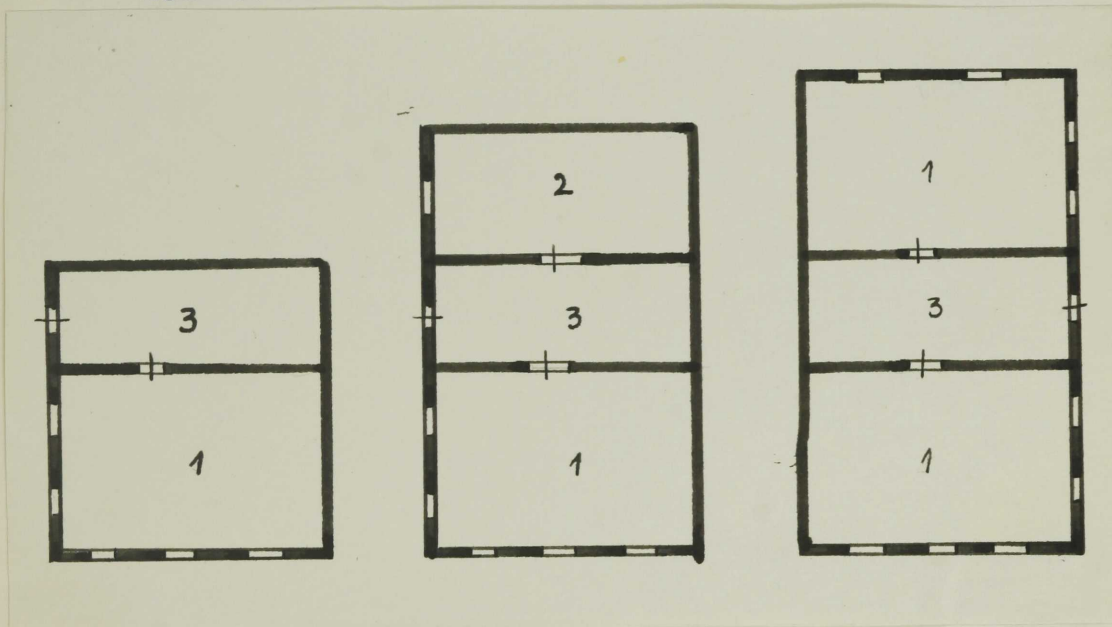
Foto 4. Kaunistustega aknad.

Tänu katmiseks kasutasid mairid lõunas pähkakoort ja õlgi, põhjas - riinoleid ja õhukesi laudu. Katust (nõrtuugien, nõrtijudau, nõrtbyü)

oli kahetäringa ja seda nimetati mapua uegguu 'mari katus'. Seda lauda kinnitati ilma naelteta, asetades need noogu noami sisse, mille moodustasid ülal byibouak 'vuerann', all tyy-bouak 'katusvann'. Viimast toetasid konksud (toro)¹.

Enneevolutsioonigaegsetel mari katusel võis eksistada 3 põhitüüpi:

- 1) kaheosaline elamus "tave + esik"
- 2) kolmeosaline elamus "tave + esik + tave"
- 3) kolmeosaline elamus "tave + esik + ait"

joon. 2. Tave põhitüübid.

1 - tave

2 - ait

3 - esik

¹ Г. А. Серуб, Восточные марийцы, лк. 141.

Sellistes mitmesahalistes elamutes (elube
nöpt, elube, gombel) oli teisel (tagumisel) taval-
nõis aialal veidi erinev lõikendus.

Tõugumist taval (baugynöpt) kasutati kui
elu- ja töökummi (mõeldud on koduköksi-
tööd), samuti kui ajutist noorloomade elu-
kummi talvel.

Ait (baugknaat, nyugap) oli üldiselt küe-
te panipaigaks, kuid seal hoiti ka toiduasi-
neid ja suvel kasutati magamiskummina.
Sageli oli see aialal küllalt kõrge põrandala-
alune nii et sinna võis nojada kedagi.

Kolmesahaline elamu "taval + viik + taval"
oli 19. sajandil laialt levinud nii idas- kui
ka Volga-läässete maride juures. Üldiselt
olid mõlemad kolmesahalised tüübid laiel-
malt levinud kui kaheosaline, mida võis
harvem vaid harva kohata.

Peale nende põhiliste elamutüüpide
võis praegus kõrgjal maride juures kohata
ka nn. juurdehitusiga maju (kyg yrman
nöpt, kyg nycaakam nöpt), kuid üldiselt olu-
nuid vähe. Näga harva võis kohata ka kahe-
kommuselisi (kok parakam nöpt, ijmadam nöpt)

ja vastandina tavakohastele puumajadele (ny nöpt) kivimajade (kijnöpt). 12.-20. sajandi vahetusel esinesid nende külaades nende hulgas ka hoopis ilmselt esikutsa majade.¹

Praguuse ajal on kolmeosaline tüüp „tore + esik + tore“ peaaegu nähtav surnud. Selliseid maju võib kohata vaid mõnedes nende ANSV idapoolsetes külaades, kuid sealgi ilmutavad need kadumistendentsi.

Seda enam aga laieneb teist tüüpi kolmeosaliste majade („tore + esik + ait“) hulgamine

Foto 5. Kolmeosaline maja („tore + esik + ait“).

¹ Г. А. Сень, Современное жилище морейского сельского населения. — Живая старина в истории морейского края, Труды МорНИИ, вып. XIII, й-Ола 1971, лк. 182.

Taaselustunud on ka kohaloline elamu tüüp. Siida ilmselt nähtub, et kaasaajal on maa-idee pehkonnad palju väiksema arvulised kui varem. Sellisest väikesest elumajast jätkub neile aga täiesti. Teatud mõttel on suurendataks aga elumaja pindala lisaruumide (nyroaru, beranga) ehitamisega arvel.

Enik ehitatakse sellisest majas kõigi neeglite kohaselt: paljudest, avar ja ruumikas. Aida ülesannet aga täidab rahven (nyroaru).

G. A. Sipyu on valdi vaadeldud veranda osa maa elamus. Tema tähelepanekute kohaselt ehitatakse verandaga majas enamasti lõunapoolsetes maosides ja veranda on paigutatud kaal esiku ning välisküpi külge. Mõnikord on üks veranda sein tänavapool, maja fassaadiga ühe joone. Siid juhtub on ka veranda aknad sama suured kui mujalgi. Veranda sellist paigutust võib kohata peamiselt mõnede juures.

Veranda ülesanded võivad olla väga mitmesugused. Siida kasutatakse suvise töö- või magamiskohana, töötava või panipaigana.¹

¹ Г. А. Сенин, Собрание материалов, лк. 188.

Välisilmelt on mämaride nöpt näga sarnane mõndva samalaadse elinsega.

Erinevus on aga selles, et mari tõe põrand asub väga kõrge. Põranda kõrge asend on aga tingitud sellest, et põranda all hoiti tal-
ve väiksemaid kariloomi. Se, et too alla on tehtud kargadudik, engi mari tõe üks viijooni nõrveldes mõndva majadega. Sellist kõrget ja väljast ussega varustatud põran-
daalust ruumi ei kohta mõndva kyg'is, kus põrandaalune on madal, kuhu pääseb vaid majast sest ja mida kasutatakse keldrina. Arvatavasti ei kuulu aga sellise ruumi olemasolev mari algupäraste tande-
grunde, vaid see on ilu võetud vne mõju-
de tõttu.

Mari tõe esialgne planering pole aga kuni tänapäevani üldjoontes muutunud.

Esikoja tagaseinas asus üks (omea), mille kaudu pääses turre. Vasemas, mõnikord ka paremas uksepooles nurgas asus keriuga ahi (konra, kamaka), mille suu oli tagaseina poole (vt. joon. 1).

Vne ahjust (pyu konra) erines mari ahi

ainult seläbi, et sel oli us leano, kus võidi
sõõki kuta (клевая омушка). Akna ülemises
osas, kas külg- või esseinas asus auk (чужие
мелко порт 'sooja väljaminevise auk'), mis jäi
avatuks pärast süüki kinnilükkamist ning
selle kaudu pääses see õhk tuppa.

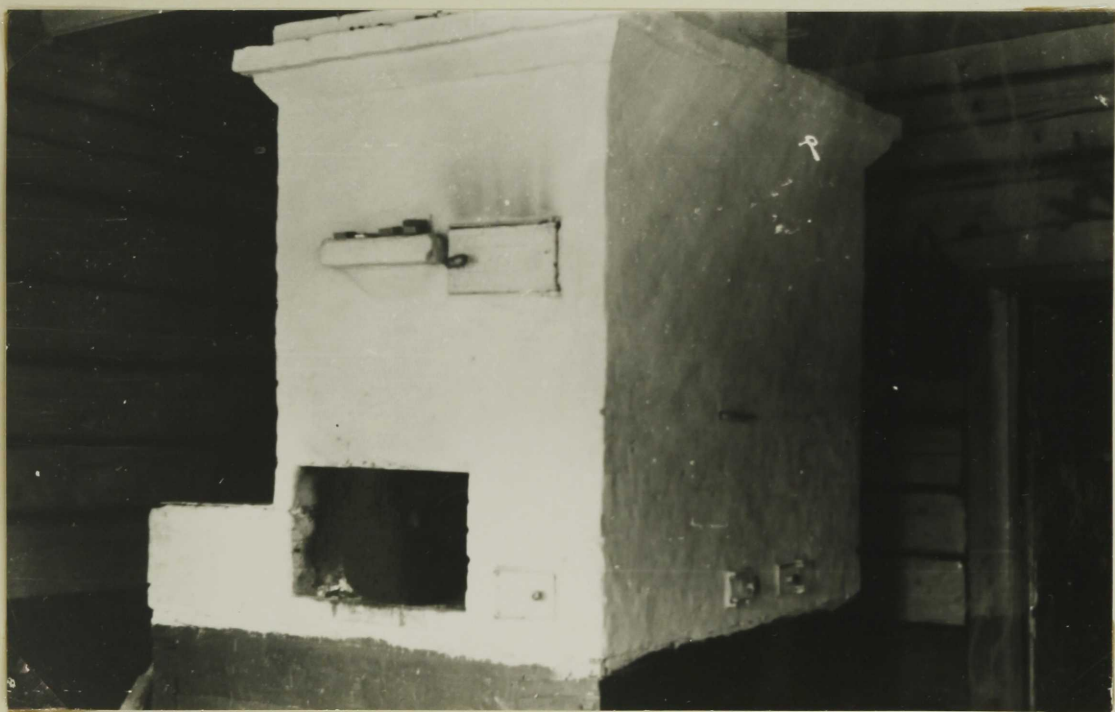
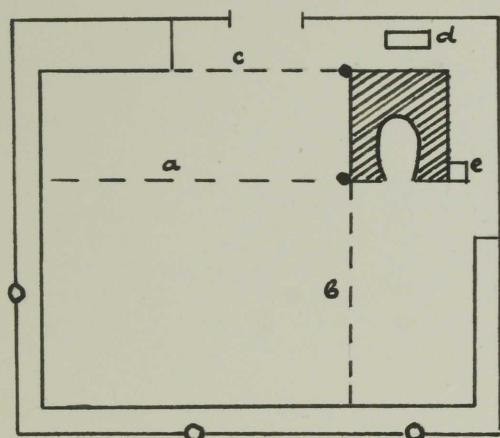

Foto 6. Mami ahi.

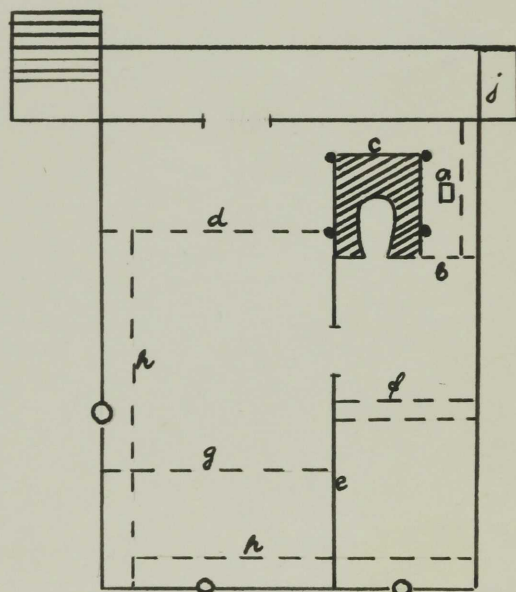
Tänu nõiis kevis olla päris tava nurgas
kinni, kuid tavalisem oli selline asetus, kus
kevis oli seinast natuke maad eemale, nii et
sai selle ümber käia. Seda võis muuta lii
karmustatud aga mitte süüki lõbikäiguks,
vaid seal hoiti kõõgi- või muud majapidamis-

kiistetu. Siinna võis panna ka needli. Mõnikord talvel loiti seal ka nooleoemi.

Sellele kitsusvõile on maaide juures praegu tavakine, kuid pole algsõnane, vaid hiljem tarvilikuks nõudus.

Joov. 3. Mäevaride torn.

Joov. 4. Viidumäevaride torn.

Akjuet lõikurivaid pausi (npe, nõpe, nomany) oli kaks, üks (namatnpe) läks külgseinala, moodustades namatn esiääre (vt. joov. 3a), teine (nyuanpe) moodustas ülalpool nyuan'i vahetena (3b)

Kyuanu'is oli keisri ja tagasina vahel külgsina ääres tavaliselt pikk pink (kazetka). Teised pingid tavaliselt olid sellest palju lühemad (ovanna, ovunõu), kõige lühem pink oli teisel ukse-
nurgas (kypnu ovanna, kypu ovunõu).
Selle suurus oli tingitud tootari mõjust.

Ahjule sai minna kaheastmelise trepi abil.
ukseava ja ahju vahel oli põrandas auk (3d)
(õuba avaca 'keelmitse'), mille kaudu võis
samuti põrandale alla olevasse ruumi (korberu)
minna. Ahju kõrval külgsina ääres oli ka
trepp (3e), mille kaudu pääses magamistoa-
le (nuat). See ulatus ahjust ülevaale ühest
külgsinast teise.

Ahju mõlemal välisnurgal seisis postid,
millest algasid külgsinade kinnituvad parrid
(nuat npe) ja nende paute (3a, 3c) vahel oligi
nimetatud nuat.

Kui ahju ühepoolse nurgas ei olnud posti
ega sellest lähtuvat paute, siis lõppes nuat külgsi-
nadel. Selline variant oligi eriolulise.¹

Põrand (cigepä, kijap) oli tihedalt laudadest

¹ A.O. Heide, op.cit., lk. 64 jj.

(күбар ома) ja seda toetasid 3 aluspalki (сүгүрә кәмкәс). Põrandad alust nimetati сүбәи'ks.

Lage (нотолук, төмүрүм) toetas keskket "tame emä" нөрт-аба või абарамта, mis kulges ühest külgsuunast teiseni. Laksu visati lütti või lubjati ning sujaväl kaeti mullaga.

Pööningut nimetati нөрт-буй'ks, s.t. "tame ruks". Eskofaroolne majatoe oli laktine ja eskofast pääses suda otse pööningule.

Niidumaside tänapäeva нөрт on ülediselt sama tüüpi kui mäemaside. Majja viis trepp (нөртонкыш), mis oli aga mäemaside emast veel lihtsamalt ehitusega. Eskofa uksele polnud hingi, need asendas kõljup.

Ahi (кәмкәс) oli emä ehitusest sammastikuks kui kogus Volga aladele: lava, mida toetasid maasse püsti löödud postid, eelne nime all (кәмкәс үсүмәс, кәмкәс үсүмәс) savi-pottide ja ahjukangri tarvis. See (s.o. ahjukangri) (кәмкәс оһкыш) teise külje, seinu-äärses paigas (бәгәк) nippus sageli pajakonksu (кәмкәс-пак) otas katel, nurgu oli kompleks plaadiga ülas mani totes. Kuid katel võis toetama komple kohaselt olla ka samane paigas ahju

külge kindi määritused.

Sellised tared olid suitsutared, mille ei olnud konstruk (түмбек, мурба), kuid niidistel ahjudel on enamasti alati olemas ka suitsulõõr, mille tulemusena kotel koos koneruga on ahju esiküljelt kordunud.

Müüri ja nurgaseina vahel jäeti $\frac{1}{2}$ - 2 arsinna laiuse vahu - ahju rüü (konera ruureu). Ahju ümber püstitati 4 posti (ruureu, konera ruureu), millest kaks olid esimeste nurgade lähedal ahju külgedel ja kaks tagumiste nurgadel (vt. joon. 4). Teise esinurga ja külge - seina vahel oli väike uk (4b), mis viis mylam'ist ahju taha. Siin oli leuk (4a) ja trepp, mis viis maja alla (höpt ümman). Sinna pääses müüdiigi ka väijast. Teine trepp (4c) viis ahju poole (konraandau), kust kergesti pääses magamiskavale (nyöügraban).

Port, mis läks ahjust kaugema külge seina poole, nimetati nye kamta (4d) ja seala, mis viis tagaseinale - mylam kamta (4e).

Seala esal toast, mis oli ahjust espool, nime - tati kyama'ks. kyam niidumariidel oli viidi väike külm restuba.

Köögis oli kaks puitala (4f) (ny kanyta), mis said alguse nyrau kanyta'st ja nüüd ahju-poolsel külgsinalal. Samast nyrau kanyta'st läks teisile külgsinalale leivalaud (4g) (kuuget kanyta), kuhu küpnutatud leivad kuivama asetati. Nende partega samal tasandil olid piki toa kahte külgsinala asetsevad laudküünlid (4h). Samuti oli ahju taga parda ja künnite tasapinnal ka väike laud (nyrau lau) (4j).

Teisel uksemurgas oli niidumarkidele sisse ja lai pink (ovnaue), mille tuu ots toetus nii tugevasti vastu külgsinala, et selles otsas pingil jalgus polnud vajagi. Teiste, väiksemate pestidele (lu) toetuvate pinkide nimi oli tenraue.

Sinala sisse löödi puitlaud (nykue), kuhu sai niideid riputada.

Laud oli sahtel (ijyten), millest tuleks ka laua nimetus ijytenau, s.t. sahtlipaalse.

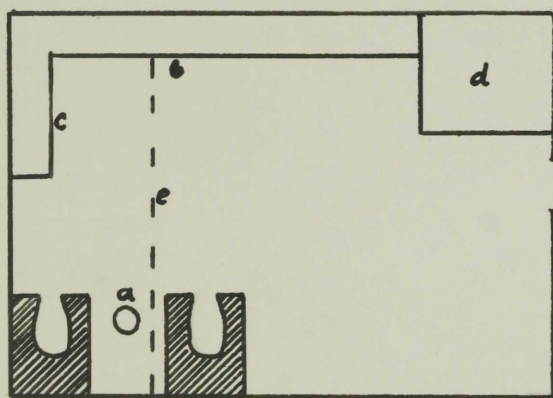
Laukale nimetati siingi abaranyta'ks ja see käis samuti toa keskest üle. Palkide vahel pandi sammalt, lisades mõnikord linu või takki nagu ildiselt Kesk-Volgal kombes oli.

Katuskoryale (kyuuktauu, nyöp) noelutati tavaliselt nel „caarnapalk“ (kopax menere).

maja nurga alla asetati kivi või tammepalk (тыр), nurga nimi oli нысак, paldil нырнэ, siinse ныргэны, narikatid ныкы. Palkide ülemised pooled tehti poolimaratles nagu Volga allidel üldiselt kompleksoli. Rõpnaungu kohale asetati katuside konstrukts tavaliselt põhjata naripada (көрмөк)¹.

Ahju diagonaalselt vastanurgas asus laud, selle kohale ikoon. Seda nurka nimetati комбулук.

Sünnkohal nõrkis mainida ka mani kurgatane olemasolev, mida on nähtud vaid ühe kuts külales end. Kaasani ja Simbirski maakonna piirimaile. Sella hoone oli kõrvuti kaks kerist ja nende vahel veel lause (vt. joon. 5a), mille kohal

Joon. 5. Lõngjatane.

¹ A.O. Leikele, op. cit., lk. 66 jj.

riippus kokkuv otsas parda. Keviste jõe laaseme vastas-
seinas oli pikk pinn (b), külgsuunas lühiga laegas (c)
(суггук).

üks kõrvale nurgas oli avaus (d), mille kaudu
sai minna maa-alusele talle. Laetala (e) kaudu
vastupidiselt tavale mitte piki, vaid nisti hoonet.¹

Maaside uskumusi jõe kombid on põhjalikult
uuritud ning mitmes oma teos analüüsinnud
Uno Kolmberg.

Enamus uskumusi ning kombitähtsusi on se-
tude maali kogaga, kuid maidel on ka kaitse-
vaimeid, kelle kaitse all seisid nende praegune
maas nöpt.

Majavaim oli maidel koguni kaks: nöpt-
кыргыз (meessoost majavaim) jõe nöpt-кыба (naine-
majavaim). Mõlemad võis nimetada ka talu
kaitsevaimeudeks (сүрт-кыргыз, сүрт-кыба).

Selline majavaim võis tulla õnnetuks (nõit.
kaigusi) jõe et seada ei juhtuks, ohverdada talle
mitmesuguseid loomi. Mihály Koppáli järgi
oli ouline ka loomade värvus. Taeva-jumalale

¹ A.O. Leike, op.cit., lk. 61.

ohvudati valgeid loomi, Maa-emale (sinna hulka tuleb lugeda ka majavainumid) aga musti.¹ Eni rahvad ohvudatid erinevaid loomi, nende juures oli kõige tavalisemaks ohviloomaks lammas.

Üldiselt aga ei pidanud moride neid halba-
deks majavainumideks. Kui nende eest hästi
hooldati, siis kaitsesid nad rahva uskumus-
te kohaselt maja nõõvite, tulekahju ja
haiguste eest ning tõid vaid õnne ja rahu. Selle-
pärast pidi peremees igal õhtul enne magama-
heitmist rääkima paluma. Kõnnapäraselt tuli
neile ka näkusi ohvimaale õlu, leiva ja kooki-
de näovõtmiseks.

Halba majavainum, kes majavainike rahu
olevat seganud, nimetati nykyengau. See olevat
õnnele lähemal, niikuinii inimesi lümpaia-
jatega ning nähtavasti ära lüppa üksi jäävad
lapsed. Et teda lepitada, selleks pidi peremees
käärid või mõne muu naudesime lapse kõlli
andama.²

¹ M. Hoppál, Šamanismi ja uraalaistev kannojen
uskonnumaailma. — Suomalais-ugrilaiset, Puhkämäki 1925, lk. 206.

² U. Holmberg, Die Religion der Tcheremissen. — FFC N° 61, Porvoo
1926, lk. 50-51.

Foto 7. Palkidest suvmaja.

Foto 8. Laudadega ütlöödud suvmaja.

4. Kodu

Eluasemenä kasutatavad püstkodad ei kohta enam Volga-aladel. Siin on aga manidel, udmurtidel, tšuvatšidel nähtinud kodad (kygo), mida kasutatakse suveköögina. Narem on seda kasutatud aga illdiselt suvisel eluasemenä ja Toivo Nuorela järgi ka nõraste vastuvõtmise kohana.¹

Et pruugiti on ta kasutusel köögina, siis on seal sellel otstarbeks olemas ka vajalik mööbel ja toidunõud.

J. Manninen iseloomustab koda kui lihtsat palkhitust ilma põrandad ja laeta. See oli kogu harilikult otsas ning kogu keskel oli lahtine tuleauk.²

Koda mõlemas otsas olid köepidemed (sängad) (ypure), mis toetasid talasid (tyuäpree). Talade peale pandi riidvad (trapusa) või laudad (kayta).

¹ T. Nuorela, op.cit., lk. 213.

² J. Manninen, Soome sugu rahvaste etnograafia, Tartu 1929, lk. 169.

Katuserennid (нуру) ja mööstatolamised (узун тапбан) takistasid neid laudude alla kukkumast.

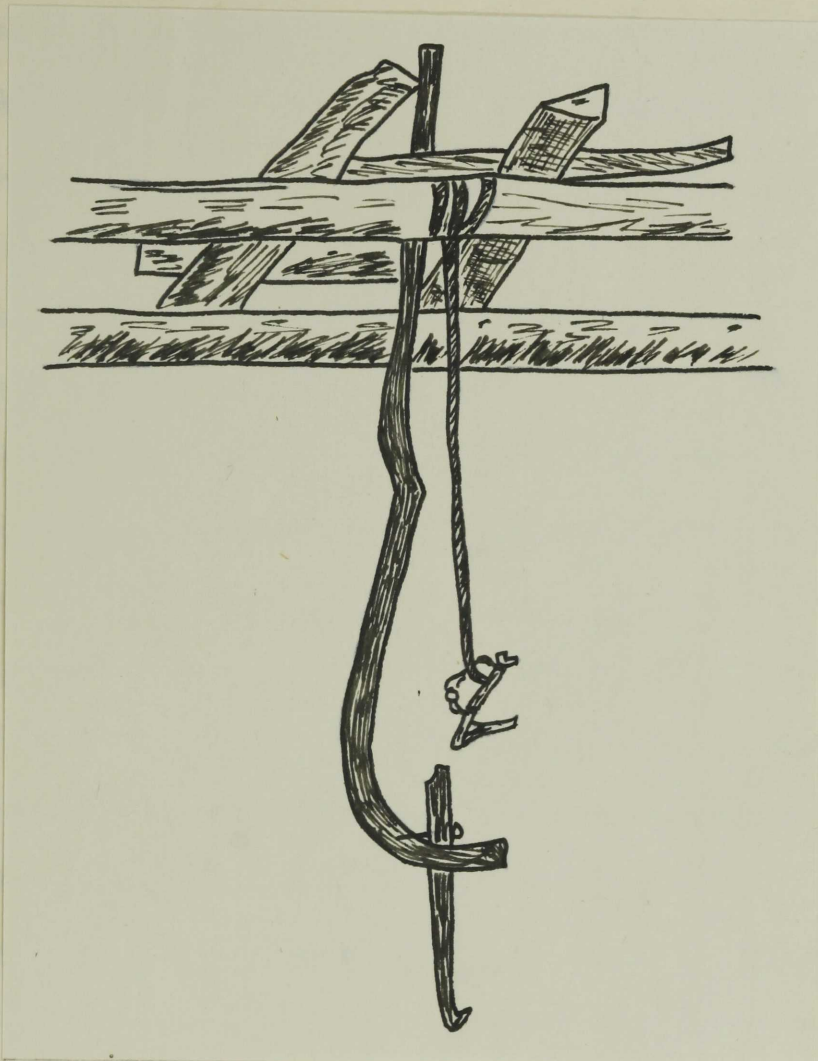
Katusetärgajale pandi suurus närvikõrpin (коро, коро тапбан). Sellest sai alguse koja katvus (убау). Katust pikendati kofa esipoolele, nii et katvus moodustas uue uue ukoja (кыга оннуу). Seda katust toetas mõlemalt poolt sammak (мапак).

Uksest (оука) sisse astudes oli uue keskel nõguis paik (тыр, ин үчүмөк кыука). Mitte üheski kofas polnud kumbagi teistsugune kui ainult mudepõrand.

Kolle (байрак, тылоуно) ehitati mõnedest üksteise kõrvale asetunud lametatud kividest ümarmargina või melsamini, kui kivid (кы) olid suured, nelinurkse, nii, et üks külg jäi avatuks. Tuleasime kohal nippus pajaakelate küljes parda. Pajaakelad olid kinnitatud püene põikpüu abil erilistele püetile (нот кыпта).

Suuts lõusis katuselaudade vahel nälgia. Pajaakelate tavvis olevad püved külgesid sellises kofas ühest otsast teise, s.t. piki koonet, nagu samas suunas kui lautaladki. Sageli oli veel üks paar piki kumbagi külg-süüna ka akelapüüega samal kõrgusel või

veidi madalamal.

Joon. 6. Pajaparrud ja pajastelad.

Kojas külgsuurtel ääres olid pingid ja peale reade oli igas määris kojas veel puujärvetel püüetud tool (nõken, riiken, uigu tererak).

Piki tagumist seinu oli müük, millel — samuti nägus pinnidel ja ümberriingi pööravatel — oli suured kulk tohust või puust tükid, samuti

raami - ja raamdnõrksid. Selle kõrvale ei saanud korda olla aga ka ilma lauata.¹

Kõik navi kofad ei olnud muidugi täpselt ühesugused. Leidus selliseidki, kus üks ei olnud mitte otas, vaid külgsuunas. See juhtub külgsuuna ja pajaakelate paare ühest külgsuunast teise.

Huvitavaks nähtuseks kygo juures, mida ka T.A. Kryukova lähemalt kirjeldab, oli puust lukk samasuguse puust võtme ja miiviga. Pealtnäha lihtsa ja tavalise neljakeandilise kambi sisemus sisaldas endas aga keerulise mehhanismi, terve liikuvate konksude ja natuke süsteemi. Viimased tõusid, langevad ja liikusid ainult kokkupühitelt võtme või miivi vastavate sõlmedega. Igal lukul oli oma saladus ja seda avada sai ainult tema jaoks tehtud võtmega.

Selliseid lukke kasutati ka aitaritel ja mujal. Üksile kinnitati need jämedate raamdnõrtega. Varasemal ajal kasutati aga puust raamu. Lukud tehti pähnapuust ja kaunistati väljoliigidega.²

¹ A.O. Zhukel, op. cit., lk. 8.

² III. A. Kprokova, op. cit., lk. 116.

Mõningates paikades on kygo asemel olnud talvisu eluasemena kasutatava metsamaja (лѣтнѣжскіе дѣлѣ). See oli ehitatud tahumata palkidest, ristnurkadega ja tingimata maa peale. Palkide vaherid ei topitud samblaga kinni. Katmus oli ehitatud üksteisest kõrvale asetatud palkidest ja kaetud mulla ning oksedega. Sellise ehitise pikkus oli 6, laius 5 m, külgsuinte kõrgus 0,9 m, koone kõrgus aga koos katmisega 1,5 m. Puhkpõrandat ja lagi ei olnud. Eluasemena kasutati laudkast, mis oli täidetud mullaga. Suitse tõusis nõlva vastavaa avast (устье порога, устья порога) kaudu, mis arus katmeks tagumise seinast lähtedab. Keldurõõs mippus tuleaseme kohal kantsu otsas.

Tagumise seina ääres oli 1,5 m laiune magamislava (коморова лавка). Tõkeldurõõud asusid magamislava all või selleks vastavalt ehitatud müüritel.¹

Rahva uskumuste kohaselt olid kõrgu vaimud vaimud majavaimud (metsa- ja veevaimude

¹ U. T. Siirtilius, op. cit., lk. 51.

kõrvale) ja nende uuasemeks oligi algselt kygo (hiljem alles nöpt). Tänapäeval ei ole ohvendamine kodu-
haldjale enam nii ulatuslik, kuid et see varas-
mal ajal väga tõrse tähtsusega oli, tõendab ilma-
rik või neljakandiline kaanega varustatud pärna-
või karstohust valmistatud tahmani karp kygo
välises nurgas, mis praegugi mõnedes mures talu-
des säilinud on. Sinna sinu pandi ohvendamisel
ja sellele lähenevad mures alodi sügava auratu-
rega. Enamasti ei ole mures kodades jumaloraksti-
ksi enam alles, kuid nende isialgne koht, nurgarüüel,
on ikkagi pühaks paigaks. Seda kõrvale ei tohi
külastist istuma panna, sest see tooks õnnetust,
samuti polevat naistel sünnis sellel läheneda
ning lapsed isenesustkinõista püüvad seda kohta
kartma ning vältima.

Et kygo tagumist osa kohjulike nõjudelest
hoida, oli mõnel pool kombeks maldada
see vaheseinaga. Kohati nimetati seda tagu-
mist osa uyp või uzukygo 'võike koda'.
Sinna muumi nõisid aiavt tõiskasvanud
mured minna ning sedagi aiavt vafa-
duse kõrvale. Varasemal ajal hoiti seal ka
ohvritalituseks vajalikke esemeid.

Muistend rõõgib, et uzukygo torgasinas
olnud vab tsinegi ues, mis otsu väljas viis. Vastlas
münnaku puhul oli võimalik end selle püha paiga
kaudu päästa.

Varim, kes kofas olevat elanud ja keda selle
elanikud inimesekujuliseks vaid ues rõgids,
oli kygo-bogarno. Tema jaoks pandigi ohvriannid
ulpoolnimetatud korpi või pühale nurgalaualale.

Ohvriannid täpsid maride varem alodi musta
lamba. Pühaku ohverdadaks loomi vaid
tõsisemate õnnituste, näiteks haiguste puhul.

Tavaliselt pandi ohvrialaale veidi jahu,
mett, keegitükke või teisi toiduaineid. Sõigem
negati need taigudaks ning küpsitati sellest igale
perekonnaliikmle ohvileik. Ohvrisõnnaajast
võtsid osa ainult perekonnaliikmed, võõraste ei
tohtinud ka mitte kõige väiksemat suutäit
anda.¹

¹ u. Holmberg, op.cit., lk. 44 jj.

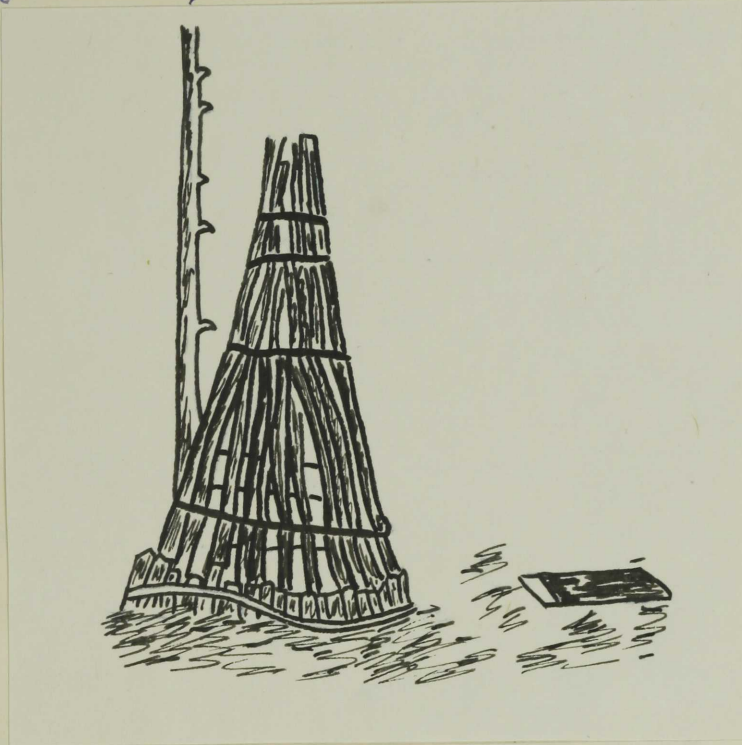
5. Rõhi

Kõige algupärasemad tuleasemtega varustatud ihitused Volga aladel olid mehed. Neid oli nii püstkoja kui nelinurkse koone kujulisi, nii maa-aluseid kui ka maapealseid. Soojust andis kas kotte või kivisega ahi.

Esimene tüüp: teivasrõhi (альна печь) oli ühekomadne ja seda võis kohata vaid monoolastel ja moridel end. Simbirski maakonnas. See ihitati kas tavalise maaile või sellele vastavalt kaevatud auku. Selline rõhi oli püstkojakuju- line ja et teibad paremini koos püsiks, oli kukk ümbritsetud viistega. Rõhi põletati lohtises koldes, mis asus rõhu keskel. Rõhte sine pääses august, mis tehti nii mode, et mõned teibad jäeti alt lühemaks.

Mäemaridel oli osalt kasutusel ka maa- alune rõhi, mida nad nimetasid än'iks. Siin asus kivi, mis tehti vastavast süvendisse (än kygo, тенна). Rõhte pääses erilise augu

kandus. Koobas võis olla 3 kühnava¹ pikk, 2 kühnava
 lai ja üle kahe kühnava sügav. Rehe üle otsa võt-
 tis endale alla kerisega ahi (ain kauraka), mille suu
 oli kooparava poole. Koopas kaalus (ain kygo nebän,
ain bumbän) tükki kaudadest maa kasapinnale
 ja kaeti mullaga. Otsu kerise kohale asetati püst-
 kojakujuliselt pikad teibad (ain pora).

joon. 7. Maa-alune rehi.

Teibad seoti ühtlalt kokku, alumistele otstele löödi
 maa sisse toetis kerged vairad. Kogu selle ehituse
 ümber köideti nel viiestest puidust nööri-
 mis seega koos pidiid hoidma.

Ain 'i kõrvale seisis naane löödud päme

$$^1 1 \text{ kühnava} = 0,538 \text{ m}$$

puu, kuhu oli külge jäetud nõi hiljem kinnika-
tud oks. Seda kasutati medelina vilja ahtmise.
J. Manninen on seda kirjeldanud nõnda: "Vilja-
vikud lootakse kuhikute latti külge, tüvedega
allapoole. On lade valmis, lootakse ne kõige
kinni, muudus kukkus ne kergesti alla. Kuhiku
kõrvale seisab kääbis, mõnikord loomulik puu,
mille oksad on lõigatud tüügasteks. Sellele
nõudes ulatub mees kinni kuhiku ülemise otsani.
On nidi nõnda ahtuda, et hakk tule augu põh-
jale maad alla. Tõusev soojus kuivatab vilja ära."¹

Et lestad ega õled ei vaniseks ahjude,
pandis selle peale, maha tasapinnale põik-
puid, mis kaeti niinapuu koorega.

Pikemaie tolmus väljas nehe kõrvale kuival
kohale.

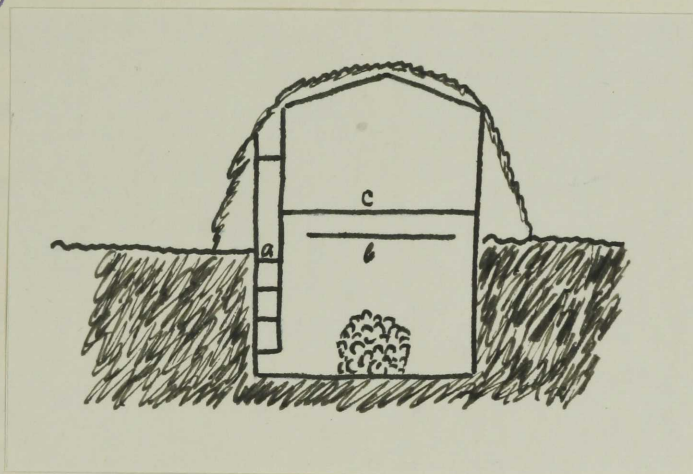
T. Nuomela järgi on selline nehe maride juures
kasutusel n. 1920. a-ni. Kuul peale maride
on sellist neht tuntud nel moodsalased, konnid
ja udmurvid. Naaberriikvastel — tsurañide ja
baškiiridel — oli ne aga ainuke kasutusdoole nehelik.²

¹ J. Manninen, op.cit., lk. 170.

² T. Nuomela, op.cit., lk. 215.

Niidumomidel ei olnud äri'i, kuid neilgi oli abum, arym nagu mõnedevalastel. (u.T. Siirelius mõelgib siiski "äri"i olemasolev niidumomidel Monki rajoonis¹). Sellel oli kaks esinemiskuju: pyyryä abum ja mapua e. nöpt abum, s.o. vene ja mami nehi.

Esimese liiki kuuluvad nehed ehitati katekorvuselistena. See oli väike koone, mis tehti süvendis nagu kover ja mille üks osa ulatus ka üle maapinna.

joon. 8. Nene nehi.

Süvendi põhjas oli laase. Koopane pääses treppi (a) mööda, mis aga ei ulatunud koopa põhjani. Mõne tasapinnal oli lagi (b), mis mõlemalt poolt äärest oli lohti. Selle kohal olid parrud (c), kuhu pandi viljavikud, mis toodi sisse uksest.

¹ u.T. Siirelius, op. cit., lk. 65.

Maapiisid esab oli kodus pikendatud ka ukse-
sisse kohale, kus oli võimalik talvel ja vihmastel
ilmadel neid peeta.

Teine van kühpi nehi oli samasugune, ainult
selle vahel, et seal püüdis leida ja selle asemel
oli kivisega ahi.

Maani nehi oli tavaline maapiisid ühis, mille
kivi oli tagasihoidlik keskelt või nehi nurkas kinni
hitatud. Kivisessu avanes ukse poole.

Riialust tähistas ugur niidu- ja änur
mõemaidel.

Heikeli järgi on raadeldud nehtedest algupära-
sem än.¹

Maani uskumuse kohaselt oli kaitsevaim
ka nehtepüksid. Su olewat ilmunud korda vana
naisu (ugur-kyba), korda vana mehe (ugur-
kyryza) püüd vana hommikul. Kui selle aga
läheneti, siis ta kadus. Sõgiste ohvraldamise
ajal toodi talu joogioksu. Niidumaidel oli
selle naimu nimetusiks ugur-kyryza. Ohvri
toodi talu samuti sõgiste. Tappis väikese ohvri-

¹ A.O. Heikel, op.cit., lk. 1 j.

loomat, kaevodi selle jäätunud maasid miki alla.¹

¹ A. Holmberg, op.cit., lk. 52.

6. Ait

Ühes iseloomustavamaks ehituseks mari talus oli illemise nõduga ait (kok navaanyaru kraat), mis on tuntud ka udmuntide, mondvadaste ja tšuvaišide juures.

Enamuse vanasematest kirjjutest (J. Georgi, N. Popov) ei räägi maride juures kahekordsist aitadest, vaid nimetab neid „aitades postidel“.¹

Sellised aidad olid olemas paljudel soome-ugri rahvastel. Selselt oli maride juures sellise ehituse nimetus esialgsel kujul čioraru kraat 'ait palgadel'. Ehitades postidevahelisele ruumile seinade ümber, tekkiski kahekordne ait.

Aidad-palipaigad olid ka muistes eluruumides. Sama funktsiooni täitsid ka hilisemad kahekordsed aidad. Tavaliselt anti illemise koosseis noore abielupaari käsutusse. Nohel koosnes see koguni kahast uddiolevalt ruumist.

¹ Г. А. Генис, Восточные маринские, lk. 127 jj.

Siin viidi läbi ka mõned pulmakombed.

Üldiselt hoiti alumisel konnael toiduaineid
nõi majapidamismüüslu.

Aida, mis oli kolmeosalise elamu ('taku + enik +
ait' ühes osas ja on iseloomulik vene elatus-
tulu, nõi kohata ka maride ja teiste volga-
äärsede rahvaste juures. Seda nimetati bauykuat
nõi bauyterauy kuat.

Enikuga nõnneldes on ülemine osa tükk
maad kõrgemas ja sinna üles viib meel. Ülemist
osa nimetati kijykuat. Alumine osa kuatüer-
mau nõi üeuraukuat 'alumine ait' oli siin-
pääs otse õuest ja seal hoiti toiduaineid
nõi majapidamiskraami.

Niidumaridel oli kahekordne ait (kuat).

Selle ilakonnael olid müüde jaoks niidvad. See
oligi kuat'i alguspärane otkaruu. Alumisel
konnael, kus põrand sageli puidus, hoiti
nõusid jm. Seal asus ka käsikivi (kuabaky).

Aida teise konnael mindi väljastpoolt,
sageli ühest palgist väljakahtud meelile müüda.
Neis aitudes asus sageli ka küst, mis oli ena-
pärane selle tõttu, et selle küljed olid painuta-
tud ühest kaavalauast. Selle nimi oli uopke

nyongur 'haavakivist' ja hõliti nead müdeid. Kiviste (rap) oli ka selliseid, mille küljed tihiti eri laadastükkidest ja milles säilitati põmedat jahu, konnapiisumneid jms.

Foto 9. Riidekivist.

Kui aida alumine korrus tihiti vilja tamber, khitati sinna sisse viljasalveid (nypa), mille alla tihiti ka põrand. Tavaliselt oli aga vilja jaoks eri ait (nyypho kraat), milles põrandale olid teatud selle tihendamiseks kiilud (nyyke). Tavaliselt oli see ühekordne.

Riideaida nimetus mõnemaridel oli samuti kraat ja see oli niigi tavaliselt valdali vilja-

aidast (aidāp), millel olid viljasalved (cyck) ja
kristud (uop). Nõis olla ka üks ait nii niide kui
vilja tarbeks ja süttu leidus selles aidas nii
viljasalvi, prunt naelu (bāpā), krists (cyngyk), kuida
ei olnud mitru niide jaoks.

Kahkondu aidas nimetus mäemariide oli
kok nokary knat. Ühekorruselise viis trepp.

Ahunis korruse ühel küljel oli eriline laud-
vooderdis, mille taga suu mögati. Maast pidi
nonimis aidasillale (ait ei asunud mitte maa peal,
 vaid toetus postidelt). Smulist treppi sinna ei vii-
 nud, sest siis oleksid seda kasutanud ka leo-
 maid. Postid, millele ait oli ehitatud, olid eri-
 lised — kübarataoliste peadega. Süttu ei
 pääsenud ka hümed aita.¹

Nüüdsel ajal ehitavad mõemariid ühekond-
 seid aitu nagu on üldiselt kombeks Kesk-Volga
 aladel. Kahkonduid aitu on vana mõjundel
 hakatud ehitama tuge külge. Sellise ühenduse
 tõttu on ait kasutanud enes isisivuse ja ema-
 pära. Ülemise korruse hoitakse paremaid
 niideid ja see on ka nõomastitubas. Ahumise

¹ A.O. Heikel, op. cit., lk. 98 jg.

konkreetsu pannaare jahu ja seda nimetatakse aur-
šap'is.

Et selline tane ja aida ühinenine on vinelastelt
laenuitud, seda tõendab ka selle nimetus mõemori-
dele čbāz.

Ida-mariide juures olid enamkasutusel riie-
kondsed aidad-küürid. ühtedes neist noiti
niideid ja suuri kasutati magamiseks (byprem
kuat, ou kuat 'niideid, pirkas ait'), teisi kanta-
ti vilja ja toiduainete hoidamiseks (nyypmo kuat,
nyypmo auršap 'viljaait'; kunge kuat 'leivaait').

7. Saun

J. Mannineni tähelepanekute ja uurimiste kohaselt olvad vanimal ajal oland ühisaun terve küla jaoks. Hiljem hakkasid jõukamad peremehed ehitama endale erisaunu. Mõnemat- dest on möödunud aastasaja keskelt teada, et nimal saun ei ehitatudki, vaid pesid end talvel tubades ja suvel kas jões või koovi peal.¹ Kui aga saun komas olemas oli, siis oli sel maaile elus kas tähtis koks ning ta oli tihedalt mõtend natras uskuimeste ja komme- tegas. Seal maaiki hoigesi, pühadus ee tuli alati saunas käia ning saunavõitmine oli külalislahkuse lohitamatu osa. Samuti köeti saunas pärast lähedax inimex matustid.

Nohu tähtis saun ka teisi ülesandeid: seal kuivatodi viigovitke, linakindlusid või kasutati koduõlle valmistamise kohana.

¹ J. Manninen, op.cit., lk. 173.

Foto 10. Sauna.

Tavaliselt maali saunas (мояна) oli kivis (кама-
ка) tagasihinas kogu algupärase mureki, ainult
selle minimeeriga, et sauna kivisid olid avanes
külgselina, mitte kogu poole.

Näidekust murekividest kütatavad kivis
asus tagasihina ühes muregas. Kivisid ja mure-
seina vahel jäi saunalaava (лõка). Oma-
pärase selles saunas oli ka kogu põrandad
olev murek, mis kanti laudadele. Nii sel-
lem algupäraseks seisis selles, et seda sauna
kasutati ka murena. Selle olemuseks olid püsti-
tatavad sauna ühe seina ääres teibad, mille

külge oli võimalik kinnitada põikipuid.

Seal olid saunas samal esmärgil parrudki. Seal kuivatati vilja enne jahvatamist, kuid mõnikord nihutati ilmale ka pehmise tarvis. Sellise saunas lagi toetus kummaski otsas nõksale palgile.

Lavale viis 1-3 astmeline trepp ja seal oli alati vannitõis vett, millesse sai kasta vihta. Saunas ülejäänud seinte ääres olid piigid. Üksnurgas oli toobes külma vett, teises tagumises nurgas toobes kuumat vett.

Nalgus pööras sine väikesest, kerise suu narkas olevast aknast. Lava ülalpool olid avanud higidaken.

Saunas ukse ette oli tehtud kaks õlgedest või puust vargivalune, mille kes oli saunas pikema külje.

Uuemaride saunas oli keris samuti tagumise seina ühes nurgas. Kerise välimises nurgas oli üks samm (akjupatsas), teine samm asus teises seinapoolses nurgas, kuhu keris oli tehtud tagumisest seinast viidiemale. Kerise ja tagasina vahel asus lava, kus viheldi. Kõrge seina ääres

olud pingid.

Sada, millel vett soojendati, oli müüritud kivise plaadil. Kivisekividele, mis annisid ahju suus, viideti liidi saamiseks vett.

Saunade olu ka lagi ning suitsutööru töusis läbi lau ja katuse.¹

Viiimasel ajal on saunad hakanud tegema uue eskijuu: kivi määrmisega ja selle suu uue kõrvale. Kivi ühel murgal seisab sammak, mis toetab kivist ja mille küljest läheb kõrvalepuru parve taoliselt, moodustades lüüa suva. Kiviseahi on tükkiid telliskividest. Tagumise ja tiise külgsuuna ääres on pingid. Ka sellisel saunadel on eskoda (мохномдгйр).

Sauna kasutati varem ka elamuks ja selliseid suitsutavaid (уелн нөрт), ilma kourkata, säilisid kohati vnt 19. saj. lõpuni – 20. sajandi alguseni.

¹

A.O. Leikel, op.cit., lk. 19 j.

8. Hüür, laut, kelder

Tavaliselt olid kõrvakhooned Volga aladele ehitatud postidele. Katuseks polnud muid, kui mõned laudad (доски), mille peale olid kinnitatud pandud kaneepileed või kinnakune juuba kinnakunde heinad. Katust võis olla teinud ka savikatest, taladest ja kootud õlgedega (ошкур), mõnikord kõngjatega (ошкур). See oli üldine Kesk-Volga aladele.

Kõrge lihtsamad väliskirikud olid J. Mannineni järgi sammastavad, mida ma ei saagi oletada ehitatud ühenduses karjataladega. Latta pakkus kaitset karjale, põllutöömistadele, sõduritele jne. ja selle peale võis kinnitada kaneepi või kinnakunde heinu. Kõrgetele taladele tehti heinakuhjad ka karjamaale, kus kare käis ilma karjastada.¹

J. Manninen, op. cit., lk. 168.

Sellises heinalavas võib näha algust küüni
ja laudade kui iseseisva hoonu ehitamiseks.

Kui küüni ja laudad olid üldiselt
ehitatud tugipostidele.

Heina- või õleküüni seinad, kui neid
üldse ehitati, olid tavaliselt põimitud puu-
ostest. Õlgkatuse toetus postidele.¹ Küüni küüni
seinad võisid olla ehitatud ka kivastest
ja nende vahel asetatud laudadest.

Küüni enamiku maride majapidamises
oli ka loomi, siis olid neil selleks ot-
starbeks ka tallid ja laudad (bura, bijta).
Tavaliselt olid laudad omavahel ühendatud
küüni (ubau, unäc, capau) või lihtsa
katusega, mida kasutati loomade ja
heina hoidmiseks.

Yõnkamatel piirkondadel oli eraldi laud
iga loomaliigi jaoks: yunkau bijta 'lamba-
laud', cöma bijta 'sealaud', nyopau bijta 'lehma-
laud', unne bijta 'tall'. Olid olemas ka
soofad laudad (nyokyo buru), aga samuti
erilised hooned, kus talvel hoiti noorloomi

¹ A.O. Sleket, op.cit., lk. 91.

(большой нөрт).

Vasematali oli sargeli vaid kümme laud, seegi enamuses vaid saviga üle määratud põrintara.¹

Tavaline laud oli tiivastest ja lauadest kokku pandud ja selle katuse kivitatati heina. Üks suur laud võis olla ka jagatud vii osadeks lehmade, hobuste ja lammaste tarvis. Aedikute väliseinaks oli ainult puustest puitud aed.

Lauda, nagu teiste kõrvahooneite seinad ehitati rendisamade postide vahel, millele toetus katuse. Selline ehitusviis oli praktiline, sest vajadusel korrald sai lauda siin, viti alumisi palke, mis kiiresti pihkuvad, kergesti uuendada, lõhkumata seismis kogu hoonet.

Lauda võis ehitada ka elukoonega ühe katuse alla. Lauda katuse oli tavaliselt õlgedest. Kui aga laud ja elumaja asusid ühe katuse all, siis olid kõik katused puust (ka seinad olid sel juhul elumajaga samast materjalist). Selline ehitusviis pole aga murede suures üldine.

¹ Г. А. Сивух, Восточные материалы, №. 122.

Kelderi (Höperi) ehitati kas aida või küüni
alla. Peale selle võis kelderi esineda ka iseseisva
ehitusena. See oli süvend, mille seinu kindlusta-
sid vertikaalsed palgid, harvemini olid sei-
nad lootud kividest. Keldrit katus üheviiluga
katuse, mis on omane üldse soome-ugri rahvastele.¹

Keldrit kui majapidamises vajalikku ehi-
tust võis manide juures kohata juba ammu.

Г. А. Сенин, Восточные нармизы, стр. 130.

9. Dekoratiiivsed elemendid

Mari elamus kaunistamise dekoratiivsed elemendid on võlga arvestades naaberriikvaste (venelased, tataarlased jt.) traditsioonide mõjul. János Kodolányi peab tähtsaks ka bulgaari mõjusid, mis olid tema arvates määrava tähtsusega vab enne selle kultuuri sissetungi mari elades.⁴

19. sajandil kasutati mari tavaliselt väliseks kaunistamiseks palju erineva tehnikaga väljalõikeid. Puitloigetega kaunistatud olid ka võravad.

On märkimisväärne, et sageli võib kohtade kaunistusi ka katustel. Esimeste talumajade katustestaja ostmise jäi kolmnurkne avaus, nn. unkaaru, mis ääristati kahe ristiga pandud, kivist kõrgemale

⁴ J. Kodolányi, Suomalais-ugrilainen kansan-taide. - Suomalais-ugrilaiset, Pikkämäki 1945, lk. 176.

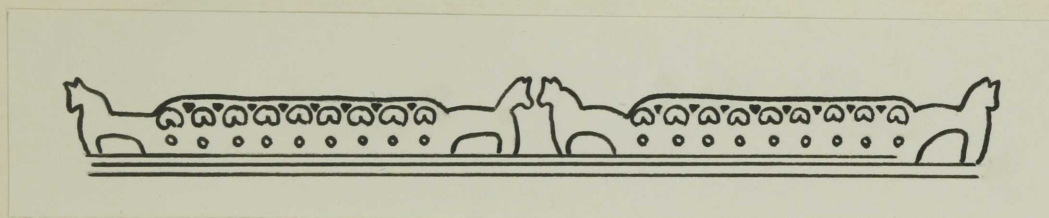
tõusva unkalauaga. Sageli oli see hobuse-
pea kujuliselt lõppen.¹ Mõnikord kasutasid samal
kohal linnakujutisi.

Mõni talukoostöö kaunistamine kui üks
rahvakunsti vorm levis mõnikord, nägu ka
teiste volga-äärsete rahvaste hulgas nägus
laialtlevitusele 19. sajandil, eriti sajandi II
poolel. On ilmne, et mõnikord ei piirunud
ainult naaberriikvaste matkimisega, vaid
pandis oma majade kaunistusele ka kõik
naaberriikide põlvkondade kogemused ja osku-
sed, samuti aga ka mõned oma etnograafii-
oonilise kunsti elemendid. Mõni elumajade
väljalõigatud ornamentidele on tihedalt rinde
rahvakunsti teiste aladega. Paljud motiivid
on elavalt esinenud keramikas ja metall-
ite detailides, sügaval tikandis ja majapi-
damismistade väljalõigetes ning lõpuks
elumajade puuväljalõigetes. See side ilm-
neb isegi terminoloogias. Nii nimetatakse
kõnekeeles lamepõhise pinnale sinilõigatud
kaunistusi Tšjpruuran 'tikand' (Tšjpruuran

¹ J. Manninen, Etnograafiline sõnastik, Tartu 1925, lk. 14.

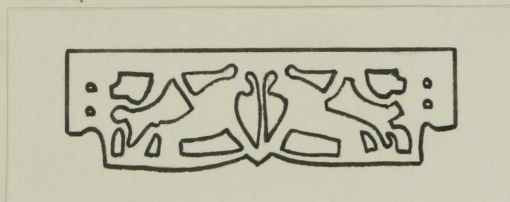
karkas 'tikitud värav', tüppmännam okna 'tikitud akna').

Mõni lamute kaunistavate väljalõikeid olid kaheksagused: tasapinnalised või skulptuurised. Skulptuursete elementidega (enamasti linnu-, harvem hobusepea kujulised) kaunistati aknalaudu ja verande. Tänapäeval on sellised kaunistused säilinud vähe.

Joon. 8. Loomornament.

Samaaegselt leidsid loomornamenteid kaunistust ka lamudate lamudetaoliste, peamiselt okna pealiskünte kaunistamiseks. Selle kaunistuse detailidest võib olla moodustunud hobusepeade paar või hobuse, linnu või mõne teise looma figuurid.

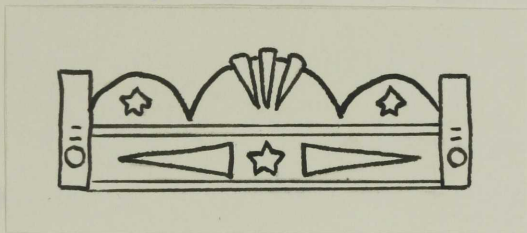

Joon. 9. Loomornament.

Lamudate pindade kaunistamiseks kasutati väga laialdaselt ka Volgamaalele tavalis- sioonilist geomeetrilist ornamentit.

Geomeetiline ornament on soome-ugri rahvaste üldiselt omane. Kõige sagedama väljenduse on ta saanud mari tikandis, kuid teda kohatakse ka elamute kaunistustes.

Akna pealiskülgsele, friisile, uksealaudadele moodustatud ornamentidena koosnesid ringidest, spiraalidest, rombidest, kolmnurkadest, ristidest jne.

Joov. 10. Geomeetiline ornament.

Volga-mariid kaunistasid friisi ja värava-portside alati ühesuguse mustriaga, harvem oli samasugune muster ka aknakülgsele.

Ühes mari elamute iseloomustavaks kaunistuse liigiks oli nööborment. Sellise puust väljalõigatud nööbitasulise ornamentiga kaunistati tavaliselt akna pealiskülgsele.

Küllalt suurt osa mari elamu ornamentidest hõlmab endas alla taimornament.

Joov. 11. Taimornament.

Selles kujutatakse nii kohalikke kui ka lõuna-
maiseid taluni. Ilmselt on paljud talumaa-
mehed detailid ilmunud mani domukoumis-
tuse ning ja taluni rahvakunsti mõjudest.¹

Lokkuvõttes võib öelda, et manide
talupojaarhitektuuris on oma koha leidnud
sarnased elu- ja majapidamishooned, mis
on omased ustlastele ja tiistidegi soome-
ugri rahvastele.

Võrreldes ustlastega on mani ehitused
nõrgem mõjustatud vene talupoegade ehitus-
test. Seega on vädi märgata majade
välisilmest ja nõrgest kaunistusest
elumajas. Kuivitat on aga märkida, et
manide ehitustes on suurt mõju pandud
hoonete sisemisele konstruktsioonile. Kuivitat
muidu rääkida nii väga erinevate palki-
de, talade, postide ja isegi erinevate
ja erineva suurusega palkide olemasolu mani
tokes.

¹ Г. А. Сенин, Собрание материалов, к. 200 ж.

Suurt mõhku ei pandud ka põmandat-
tele ja lagedale, sest oli väga oluline ja
erinevate hoonete juures alati kindlaks mõia-
maks, kas hoonel oli puu- või muld-
põmand, kas tal oli lagi olemas või puu-
dus see täiesti.

Samasugused tavade ja ehitusviiside
on püsinud enamikus mõni külaolde
tänapäevani. Muidugi ei tohi aga siin-
kohal unustada ka kaasaegsuid mood-
raid mitmekommuunilisi ja paljude puue-
alde tavade mõeldud kivihooned, mida
kohati kolhoosides oli võimalik näha.

Mõnimaas ehitab ja areneb ning loota
on, et sellised vanad, aegade hämarusest
päril olevad talumajad kord endis tõelise
koha leiavad vabaõhumuuseumis.

II. Etimologiline analüüs

1. Geniinne sõnavara

amasa muM, omasa ~ omca muN, onca,
omna 'uks'.

am onü; ? mu amasa, omasa, opsa; mas
aawi, ejw; kl aw; kP ow; samN nax; samNg
qoa; samE qia; samK aaje; samKoi ai; sam
mok no; sam Sai qja-da (Collinder, 45).

am onü; kM onü = ? mu amasa, omca, opsa;
mas ap, ep, apri; k ax; samKoi ai; sam mok
no; sam Sai qja-da (SKES II, 446).

omca apu. 'mekripit', omca keme 'meku-
kõrpidi', omca opata 'mekuadam', omca
amok 'mekripit', keme omca 'võlismis',
omca apnok 'mekhokak'.

Кабинетните кум ома, ме гока,
коо омаа гуо (Тригорько, 13) 'kabineti on
3 akent, 1 tahvel gu kaas ust'.

äm muM 'maa-alune nehi'.

ep nuogâs~nuogâsâ-; mab onks; mu âh' anaus,
ninspâias'; nam ym; k vôm, vom; nam næx;
namng ηααη; namk aη; nam koi an (collinder, 68).
livali alusk. * aη3, * aηe ~ altai alusk. * aηa-
'avama, anaus' (Льоткин-Гуляев, 62).

äm bumbân 'maa-alusu nehi katus'; äm
kamaka 'keniseğou aki nehes'; äm kygo 'niwina
maa-alusu nehi paoks'; äm kygo mebân 'koopra
(maa-alusu nehi) katus'; äm paba 'mekteibat'.

änurke muM 'mekalune' (= äm + neke).

k notu 'laudu, tava'; nam nyi 'laudu'.
ädpumi * pōc 'laudu'; mu neke, muke muM'äud,
tava'; nm pika'ōu. ädpumi * piča- > * peča
(Льоткин-Гуляев, 226).

byä 'realispind, ilaosa, kipp'.

nam : ~ aewa, ~ aewwa, ~ aiwwa; n-w : k nyä
'kipp'; mu * wyj 'pra'; ep oaiwne 'pra'; nm oiaa;
?k5 nyi 'köngus' (Sutälä, 52).

bämban muM, bäwaw 'realispind, ilaosa, kipp'.

k bwb 'ilaosa'; nam bwi; ädpumi * bii-

'lipp, ülalasa'; mu lüüan; sm ylä; mas äe 'kaas'.
 Eelreemi *ülä, *üle-; nen niine; samng n'ini;
 en n'ine; samS igyt; samK rigän (Лейкун-Тугу-
 лев, 71).

uuke muN, uuke muM 'punnas, kiit põrandas'.
 K eituukemä 'niitma, meitma'; uolm uuke-
 mä 'kiskuma, meitma'. Eelreemi *iäki-'meitma'.
 ? onde. muM uumeo 'põtkuma', uukol 'kiit';
 mu uugam 'pigistama, sukkuma; uuke 'kiit,
 nagi'. Eelreemi *äcz-, *äčkz-'tallama, pigis-
 tama, meitma' (Лейкун-Тугулев, 330).

komgemu 'kato, luke'.

sm kansi 'kante-'kaas, kate, kaitse'; epK
 guõm'de 'välispinde', goam'daläs 'kaas'; mu kuu-
 do 'kaas, kate, kaitse'; mu komdõs 'kate'
 (Collinder, 149).

K kyg 'kaas, välisümbris, kate'; md8 kymgo
 'kaas'; sm kansi; mu komgemu 'kaas, pool ~ kiit'.
 Eelreemi *komd8 (Лейкун-Тугулев, 143).

okmarogemu 'aknalungid'.

kõ muN, kü muM 'kivi'.

sm kivi; md ken; mv kü; udm kö, kō; k ix-ki;
ms küü, köiv; h köh~kög-; ung kö (Collinder,
89). nam kē, kē, kē slokad n-m: sm kivi, ung kö ju. (Sutälä, 87)

беректи *kivē - (Вяткин - Гумяев, 123)

kij мокиака 'mimakivi'; kij пöрт 'kivipaja';

алыкij 'mimakivi'.

kygo muN, kygo muM 'muuköök, muukoda'.

sm kota; ep goatte~goatē; md kudo, kuo;
udm kua, kuada; mv kudo (Collinder, 130).

ung häz; h xōt; udm korka; k kola < ems-pt
*kudla (Вяткин - Гумяев, 114).

sm kota, koto 'maja, hūt'; nps kodi; e koda;

ei koda, kuoda; udm kuā; md kudo;

mv kudo; ung häz; h xōt, xōt; ms kuob, kväl
(Donner I, 12).

n-m *kota < iniaani kota - 'hūt, kaimen, maja',

pänsia kad 'maja' ju < iniaani *kota -.

Nam aania laenōna. Erinevate ehituste tähts-
tusena on *kot3 Suomalaisias laiale levinud,
näit. mong gota(n); ung kota; ainu kot;
tamiili kuti (Joki, 272).

kygo-bodyntu 'kodukalajas, korakalajas';

kygo onnyu 'eskola'; uzukyo 'näike koda'.

kj'ru 'nau'.

sm kj'nsi 'k'ins, nau'; nps k'ins; v. d'j' č'āsi 'nau';
e k'iz; epN g'az; kS k'iz; kP g'iz; mru k'ič; mδ k'ā's;
h k'uvō; mns kos (Collinder, 75).

kelu mVN 'kōrpide'.

κ kēl 'kel, kōne, pōna'; udm kēl 'soma'.

čeldremiti * k'el 'kel'.

mru kēl 'song, kōrpide'; mδ kēl 'kel'; mam
kēl 'kel'; sm k'eli.

čeldremiti * k'el- ~ altai čelisk. * kele (Рыткин-
Гумилев, 149).

lebaui 'k'iiu', lepās mVt 'k'iiu'.

ung lep-; epL lēp'pā; udm l'ip-, l'ipy-; mns lep-;
mru lewā (Collinder, 95).

Побармый лебаui илвониме, келу ден уой-
сунтауим, ел-блак муммаот (Рикайн, 3) 'Kauka-
k'iiu'ni all, pā'ikeli ut na'jus, i'ekwaa i'ni mek'.

Цолло кувуца, кута да малеме йдрауца,
авола бато, самырек йдур, йока-блак лебаui
илвониме теммыт (Рикайн, 3) 'K'iiu'ni all me on
k'ois namu miki, namu naini, k'ekelisi naini
oma emadega, k'oki t'ekmakaia, k'apri.

лук тмN, лык тмM 'лик'

ст локко, локкоа, локкас ~ локкоаа - ; кы
локко, тм л'ок, лик; к л'ок, р'ок; лыг лык;
тм лохо, лоху (Collinson, 32).

ломмук 'икониник'.

Түмөттөк ломмуккы сортам кыктык,
күмөттөк түйкөмө (Лекайт, 61)

'Süüdanid künned ikoninungas, kask-
kastal koke palvetamas'.

мөрө 'көтө'.

сам мах; сам тай мох; к мох, мокка,
моккоб; саммок баггараа он сеотид

? тм мөңгөр, мөтөр; мдм * мигор; к
мүдөр; мдг микор; мдм макор [нд

?? ер маһа-; мд мей; тм мөңгө; ст мүө-]
(Seälä, 53).

мөрвәт 'лик'.

ст ликка; мдм ликка; е лик, еи
лйкка; ерL5 нонга; тм нонгәт; кс ном
(Donner III, 54).

ошмьдәш 'pink', ошмаш муN 'loi pink'.

к нӧб 'land'; ишт нӱе 'land';

йӱдрекми * рӧб 'land';

му ошмьдәш, от-ва.б 'pink'; мао рӧб 'pink'

(Лыткин-Тулеев, 227).

кӱш ошмьдәш 'pink pink'

ӱдур нӧртыш нуреш шолалмек, би-

наш утеш: ошмьдәшме, лаш ава-

нашта йӱмашме, марий ден бат-

меш ышмаш (ОНЧКО 1, 1970: 10) 'Т.й-

тарлаш, артадеш маӱш, кочу нӧгӱ:

pingie, тӧршӱт лашала ош, иштмаш

меш ӱш нӧш

ончеш '(alus)land'

к богз 'es, esmine'; ишт азб 'sama'.

йӱдрекми * ӱз - 'es, esmine ora'.

му ончеш 'sama'; от оша 'lamp'.

йӱдрекми * ончә - 'es, papada' (Лыткин-

Тулеев, 59).

неч муN, нечеш муM 'taka'.

к ноту; ишт нӱш; му неш.

йӱдрекми * рӱш > * рӱш.

uonauy nene 'nõttana', uonauy nene muM
'leudada', netpene nene muM 'eiwaada',
netep nene 'naubana'; kygbene muN, kyg-
bene muM (= kygo + nene) 'õu'.

Hoolestõõst ulmas pētšē (Lewy, 39)

'Nende nahel on tana'.

Hygbenynte uym - kamydantyp uogo
(Бояринова, 16) 'Õue on 4-8 saani'.

ny 'pau'.

sm pau; mu pau; udm -pau; k pau; mas -pā;
ung pau; samN pæx, pæx; samNg pau; samē pēē, pēē,
pāē; samS pau, poo; samK pā; samKai pau;
samnot ka, hāh; sam Tai hā; sam Kau hy
(Collinder, 53).

Samojedi kultiga nostaab kau & N. Sitälä (Sitälä, 41).

ny kamyta 'puitala', ny opante 'pau-
chikus', ny nöpt 'puitaafa'.

Тыиыто тоиыто ny nöpt-блаа оиыиыто
наиы кйиоооот-блаа нойтаиыиыиы
(Морий Коммуна 1976, н. 35) 'iin vana-
de puitaajade asemel on kerkinud
tohedad kivihooned'.

nyngauy 'põrand, põhi'.

к nungōc 'põhi, jään'; udm nungoc 'sama';

mu nyngauy 'põhi'.

Европейски *punctas 'põhi' (Лыткин-Туманов, 235).

mu pundaš; udm pides; к pides L *punctat-ks)

L aaria ~ (vona) imaanu laensõna

nmv. vanaindia bndhnāh 'põrand, põhi,

tiivī'; udm pōnsia bna 'põhi, vundament,

põrand'. s-u sõna allikaks on kind-

lasti napaiimaani nōi nōga nana kesk-

imaani kuleven (originalis *-ndv-) (Joki, 305).

nyrgauy 'sein'.

sm pausi ~ pante-; mu pōrdōš; udm bord;

mu paant; к bord; h pent (Collinder, 106).

к bērg 'sein'; udm bōrg 'sein'.

Европейски *bend- 'sein'; see, mis ant kõnal.

mu nyrgauy; h pitōm 'ān, mant'.

Европейски *pēnēz 'sein' (Лыткин-Туманов, 39).

Тыргытшыкы куру болытомшыкы

го тыргытчыкы чалытчыкы сакыма

(Тригорьев, 30) 'seinale paante sinne

puhli ja seinakilla'.

-pome 'nagw, auk, ana'.

st mekä 'auk'; nps megw; e megw; ep megdg e,
megdg; mw kož 'nagw, auk' (Donner III, 86).

mykky pome 'määmauk', mykkyo mekwe
-pome 'akymawa'.

Tjyr mwN, Täyr mwM 'kattuskaani'.

k gor 'ääm, külg'; nam gyp 'ääm'.

Ädremti *dgn 'ääm'.

mw tjyr 'ääm, suu, kant'; st tewa 'tewa'.

Edremti *tewa 'ääm' (Lestkinn-Tymaev, 95).

st tewa; nps tewan; e tewa; ei tää; e,

epN dänne; kθ cen; kP čen; nam tün; mw

tün, tün 'ääm, kant, tewa'; ung tön 'tewa'

(Donner I, 170).

Tjyrboauk 'kattuskaani'.

uör mwN, uäimyr mwM 'kattuskaani'.

k swör; nam swör.

Ädremti *s'ön- 'kole miledi taga, ään'

? mw uör 'ääm, kani'; ? ma mure 'ääm';

? st sijnä.

Edremti ? *s'ön3 - (Lestkinn-Tymaev, 270)

st sijnä 'ääm, kant, külg'; e sönwa 'ääm,

nälimine piir'; ks čel'ā 'kõnigem jõekallas', mda ē
 čir, čirē, sūā 'āār, kant, külg'; mu šōn' nukk,
 āār'; ung sēb 'āār, piir, serv'; mns sēb, sēb,
 šil 'āār'; h sil 'āār' (Dennert I, 193).

elēl' elumaja'.

sm elāā; nam elā; e elada; mu šlsm, ilsm
 (SKES I, 38).

k obmēl' elada; nam yemēl' elada, eksis-
 tēvada'.

ēdpermi * gl- 'elada'.

mu šlsm, ilsm; sm elāā; ung élni.

ēdpermi * elā- > * glā- (Лыткин - Туманов, 203).

elēl' nōpt' elumaja

2. Lainsõnad

a) vene laenud

abaraanya ~ abakanya m m N, äbarama m m M,
lõptaba 'lautala, ematala, "tore ema"

m aya-kaista; mde matka; t m mat'e'sa;
k matit'sa 'lautala' & n n matka, matusa
'ema, lautala' (Räsänen, Wortg., 127).

Sõna on putnud ka m m ema sõnaks, kuna
ta on moodustatud sõnade liitmisel:
abaraanya = aba 'ema' + kanya 'põikpikk'
(Kazanskiy - Potryubiy, 76).

Омыва́емье, уаb абака́ня и́еман-
не, ма́рмий жеb ба́емне и́емане
(Омыва́е 1, 1970:10) 'Pinge, otsu lau-
tala all 'istuvad m m ja naine'.

abun 'nehi'

& n n obunb (Räsänen, Wortg., 129).

abun mapgat 'teivasnehi', mapua abun

'mani neki'; nöpt avim 'mani neki';
ryyma avim 'veni neki'.

ḡalkom 'rakom'

↳ nn ḡalkom ↳ sks balkom nöi pm babcom
(ЭСРЯ I, 116)

таа ḡalkom ↳ nn ḡalkom (Ахунзянов, 208).

ḡryc 'rimn'

↳ nn ḡryc (ЭСРЯ I, 220).

ḡát'er, nóit'er, namer mmN 'konten'

↳ nn квартира, фотера (Саваткова, 99).

ḡäcka mmM 'külm küba (küübi „ait + esik +
talu" osana)'

↳ nn чызка (Räsänen, Wotkg., 135).

ḡelmek 'vikt'

↳ nn втмекъ (Räsänen, Wotkg., 131).

ḡeranga 'nenda'

↳ nn беранга (РМС, 58).

gómeu, tómeu mN, tomá mJ, tóma mM 'maja'.

⌊ NN gow (Cabaткова, 95).

gwoop mM 'óu'.

⌊ NN gop (Cabaткова, 94).

zadóop mN, zabop, zapor mM 'tama'.

⌊ NN zadop (Cabaткова, 96).

zaimok mM 'likk'.

⌊ NN zaimok (ЭСРЯ II, 77).

zdamii 'hoone'.

⌊ NN zdame (ЭСРЯ II, 89).

kwartupa 'kontu'.

⌊ NN kwartupa (ЭСРЯ II, 217).

kwat 'ait'.

⌊ NN kwet6 (ЭСРЯ II, 249).

ka tat kwat ⌊ NN kwet6 (Ахунзов, 34).

om kwat 'pukas ait, miideait', nyupma

kwat 'viljaait', benkwat ~ benitrapuu

kwat 'ait tiiiki "tame + uk + ait" wana',

byrru klat mwn 'niideait', byrru
klait mwm 'niideait', ilolau klait
 'ait jalgade', ilumauklait, klaiti-
mau 'alumine ait', kunge klait
 mwn, kunge klait mwm 'leivait',
kijuklait 'ilumine ait', kok panau
klait 'kohkondu ait'.

ilolauil elaku klaituut nusta
 (MPCu, 200) 'laidal inimesel on ait tüki'.

klit6 mwm 'ait'

↳ nn klit6

koubere 'põrandavaluni'

↳ nn koubes (Heikel, 64).

Kolpööstet kütkio' enam — mlaan-
 de küto' (Genetx, 48) 'Küdis on
 jaine ukter — mlaa sisemus'.

kolmat 'tuba'

↳ nn kolmata (Kazomik - Patryulev, 89).

koridor 'koridor'

↳ nn koridor (ЭсРЯ II, 328).

Нок мовар пин мингоай йукат оу
шукто, коридорышто куту, чебер палас
пелыташтык (Ижмайи, 9) 'Koket rook e
ou kinkda mitte iktlezi k'ääl, koridori
ou randda rikku ilus rōlandaniii'.

көрмөк 'рōкжата савирадау, тидеа касикати
кочетакс'.

└ пп кормюк (казаньск-патрушев, 91).

кōсою тмМ 'икк-нōi аккорйе'

└ пп косяю (ЭСРЯ II, 349).

крйк тмМ 'акка-нōi иккшак'

└ пп крлюк (ЭСРЯ II, 390).

кршш, кршш тмН, кршш, кршшка тмТ
'кашис'

└ пп кршш (Саваткова, 101).

кухня 'кōк'

└ пп кухня (Ахунзямов, 208).

Кухмышко кухонный йстемш, буретш
шопантема (Тригорьев, 31) 'Кōōкi рале-

me laua jou pihviti'.

Полите канене елеме косма ма-
мине нолем, кухня да кугу зом
(Реконен, 211) 'Siin on igale inimesele
ei magamistuba, köök jou sulle saal'.

kõigene muM, kõigene muN 'tuba'

↳ nn кутуз (Räsänen, Wortg., 135).

kõigene oia 'vakesin, van. vakead',

kõigene neipgane 'vakesin'.

lauka muN, lan, lantaka muM 'lana
(saunas)'

mu larka; tšm larka, larka; tat lāikā

↳ nn лавка (Räsänen, Wortg., 131).

lap 'kiist'

↳ nn ларь (Korhonen - Pöyry, 91).

lōka 'lana(saunas)'

tat lāikā 'lana saunas' ↳ nn лавка (> mu

lōka 'lana saunas') (Räsänen, Vennus, 316).

мост 'rõhanda, sild'

↳ nn мостъ 'sild' (Setälä, 77).

малышник 'piirlaud'

↳ nn малышник (РМСВ, 349).

окна, окна тун, окна тун 'aken'

↳ nn окно (Саваткова, 106).

окна але 'акна атъмашини (piirpode
 loienis aknalaan)', окна арлу 'акна-
 рий', окна петуртени 'акнаlingid',
окна отертени 'акнаlingid', окна супра
 'акнаpiirland', окна омак 'акна(aals)-
 land', окна олга 'акнаklaas', окна
карик 'акнакаат', окна раи 'акна-
 каат', окна олмы 'акна(aals)land'.
 Шалой суретени утеники, Василиса
 Семёновна, окна йоннат писын
 тормутаатен, кодырануке олукыно
 (Секайн, 67) 'Nähes sellist pilti, kaks
 Vanilina Semjonova akna all ära,
 kiiresti hüpatas metsa'.

отвор мнж 'бу'

Л нн двор (Саваткова, 94).

оконница мнм 'акнаклаас'

Л нн оконце (Räsänen, Montg., 134).

палка мнм 'kantusamikas'

Л нн бадка 'toikau palu, tugi' (Räsänen, Montg., 127).

перекрѣтій 'vahelagi'

Л нн перекрѣтѣ (РМСч, 480).

клатя, палатя мнм 'magamislaava'

Л нн палата, полати (ЭСРЯ III, 304).

палатя крѣ 'ajalle lähten paus',

клатя крѣ 'magamislaavapaus'.

келта 'pliid'

Л нн келта (ЭСРЯ III, 283)

так келта Л нн келта (Ахунзов, 208).

ногван 'kelder'

Л нн ногван (РМСч, 511).

ногора mwm 'lõvi'

└ nn норов (Саваткова, 110).

нотолók mwn, mwJ, нотóлык mwm 'laigi'

└ nn нотолок (Саваткова, 110)

нõре 'raus'

uam bõrõs, bõmõs 'palk'; k bõus 'nejakandidi-
line palk' └ nn õpучё 'nejakandidiliselt tahu-
tud palk' (Räsänen, Wortg., 137).

нõрт 'maja, elutuba'

sm pĩntti; vps pĩnt'; lpr pout, bane 'raun';
lpl pãmĩtka 'tuba, maja'; lee pĩntis; lã
pĩnts. Balti laen (SKES III, 546).

Balti laen, kuid kasutusel tuli vene
mõjundel (Simelius, 68).

mwm нõрт └ nn нерётё (Räsänen, Wortg., 134).

Slavavi laenuks peab seda ka P. Ariste (Ariste, 6).

бѣлѣя нõрт 'konjatsioon', бѣлѣя нõрт
'koondumise koone', бѣлѣя нõрт 'tagu-
mine tane (bõlõbi „tane + erik + tane”
osana)', кок павалыам нõрт 'kahe-
kommuselise maja', кыд нусакан нõрт,

куд ульман пöрт 'ruuvidekikusega maja',
пүндтса пöрт 'metsamaja', полен елу-
тсеме пöрт 'raekmaja', мүйкү пöрт
 'naka maja, hutsik', уел пöрт 'musk,
 pime maja; suitsutake', пöртонкы тлм,
пöртану тлм 'majasine, eмерр, еик',
пöртвуй 'калк, рööning', пöртүймд,
пöртиу тлм 'калк', пöрткокка
 'рööning', пöрт пыргытс тлм 'рööning',
пöртйыман нм 'majasiline келде',
пöртонкы мывд 'naukatus eмерр
 кола', пöрт-кува 'majasain (naine)', пöрт-
кугуза 'majasain (mees)' пöрт кутлыман
 'soosakeivariidid'.

Nimo uke, röntsat uke (Beke, Tsch. Mönchen,
 141) 'Midagi ei ole, kau maja ei ole'.

уке кузан ёдэ рөнтёкё рма (Venetz,
 Ostetsh. Sprach., 23) 'Nõia ei ole, kaks maja'.

мүйкү пöрт, пöртонкы, тетла миллат
 уке (Бояримова, 54) 'Võnna maja, eestika —
 nohket midagi ei ole'.

пöрт пöртвуй гыл елутан опыт
түйман (МРСМ, 452) 'Maja ei hakata
 ehitama katlusest'.

Алима кочканы кочканы, нөртэй-
манын арахану нукто (Артамонов,
27) 'Alima kottis kouda, keldmist
tõi nini'.

нрс 'pau, ahjupost'

uam бүгис, бүгис 'palk'; к брус 'neljakandi-
line palk' < nn брусъ 'neljakandiliselt talu-
tud palk' (Räsänen, Wotg., 127).

нрс каушта 'pau, mis viis ahjult
kaugemale külgsinale'.

нрпня муN, нрпня муM 'palk'

tal бумана, буманä 'palk'; тшw пәрснә
< nn брѣно (> му пәрнә, пәрнә) (Räsänen,
Versuch, 89).

му пәрнә; тшw пәрснә; tal буманä
< nn брѣно (Räsänen, Wotg., 127).

нрпс 'sankapuu'

uam бүгис, бүгис 'palk'; к брус 'palk',
< nn брусъ (Räsänen, Wotg., 127).

paam, paamy, päimä muN, epaam 'paam'

↳ nn paama (Sabatkova, 113).

ka tae paam ↳ nn paama (Ахунзельов, 34).

savar 'tama'

↳ nn zadör (Sabatkova, 96)

иккынар пав пым тудо, савар
опам пудуртэм, нортэм пуртэмат,
кочоам оутэм (Лекайн, 64) 'Тийк
агда кийет, тама тама катки мурд-
муд, тии та тураа жа кийи айн'.

sarai 'kiiin'

↳ nn sarai (ЭСРЯ III, 560).

cbäz 'tame ja aida ühendus'

↳ nn cbäz (Räsänen, Wortg., 135).

cederä muN, cedepa muM 'põnand'

mu cederä ↳ tsuu seceēē ↳ nn cepega (Räsänen,
Wortg., 130).

sm silla; vps sild; e sild; lii silda, lpN saldde
'laundpõnand'; mdē sāa, sede 'sild, põnand';
mu cederä 'põnand' (Donner II, 18).

SKES ei anna sõna silla etimoloogias vastet
mari keelest jõe sulõtku on simeema usutav -
seda sõna pärinemine selle keelest.

сегрә кауҥа 'rõmandatale'.

стенá мун, мун, стена, вст'ома, вист'и'а мун
'sein' < nn стена (Сабацкова, 117).

стойка 'post, tugi' < nn стойка (РМСН, 742).

стомá 'sein'

< nn стена (Räsänen, Wortg., 126).

строинна 'sami'as'

< nn строинно (РМСН, 742).

таидур 'emilekoda'

< nn таидур (ЭСРЯИ, 17).

тенема 'süvenen, millen u tkti maa-aluse meki'

< nn тенемма (Räsänen, Wortg., 129).

труда, труба мун, тру́ба мун, труба мун

'konstern, tööru, kump' < nn труба (Сабацкова, 119).

түмбек 'konsten'

↳ nn gömmükö (Räsänen, Wortg., 128).

уруу mun, оруу mun 'nuuk'

↳ nn уруу (Земля IV, 145).

tüñö kandaše, põntsošo nšst —

põnt uš'e (Zemlja, 49) 'väljas kohkaskesi,

šst mejakesi — majajungad'.

уомес 'käpide; sang, mis toetas talasid'

mun tomes, ma stomes ↳ ? nn stomes (Räsänen, Wortg., 131).

пергак, цептак mun, перлак muš, пертак mun

'pööning' ↳ nn пергак (Лавоткова, 122).

6) Tšuvassil laenuid

aryn muN, ayru, abyru 'neki'.

mu arun < tšuv ävön, aḡbawdi, avön (Räsänen, tschuv., 117).

tat ayn; bašš äün, äün; tšuv avön (mu aun, apun, arun, äm)

< nN obun (Räsänen, Versuch, 32).

tat äber, tšuv aban < nN obun (Ахунзянов, 71)

tat abyn < nN obun (ЭСРЯ III, 114).

aryn-kyryza 'neku kaitseväim'.

amkanc muM, omkanc muN 'kõrkejad'.

mu omäš, amäš < tšuv komäš, xumäš, xämäš (Räsänen, tschuv., 164).

ku nN kamkanc < tng-tat kamjš (ЭСРЯ II, 176).

bara muN, bäpa muM 'parr'.

mu parra < tschuv *varra (Räsänen, tschuv., 118).

baɣak muM, boɣak muN, boɣak 'plüt, keelukolle'.

bo, tšak, boɣak, pa-tak < tšuv no, d'žak, nu, d'žak, not-šak ~ tat ušak (> nN onak) (Räsänen, tschuv., 123).

*öč-ak 'tuleasi': turkm öžak 'kolli'; uig očak,

očk, očk; kiv očk; kas očk; kam očk (> bulg očk, nn oar, mns očax);

namkoi očk, tat učk, tšuv nužax (> mns pacok, počak (Räsänen, Versuch, 356).

byi'bolak 'katusekenn, köästäkenn, kotuschari'.

bolak < tšuv bylak (Kajander - Потручун, 82).

* ošluk: ošm-tug avlak, ulak; tat, bašk ulak 'küna, katusekenn, nukenn'; tšuv valak, nilak (> mns polak) (Räsänen, Versuch, 357).

bijg üorkimo bolak 'nukenn'.

bijta mun, buita, mbwka mun, buka 'tall, laut'.

mns pič'sa 'laut', niča, nita, nita < tšuv n.ič.č, ničč (Räsänen, tschuv., 122).

buka-kyba 'konjaoñevanem, konjohaldas (naine)', buka-kyryža 'pama (mes)', unne bijta 'kovusitall', lyukaw bijta 'ekmalaut', uorok bijta 'lambalaut', soema bijta 'seolaut', uokyo bijta 'soi laut', myter buka 'adik'.

Tin kajetat, mšn'ön kačkošem ukk, pič'am ukk (Ylén, 11) 'Tui so äna lähes, ei ole mit nääs, ei ole lauta'.

Ві́тань мопырыны омыканы. Ві́таньте уы-
каныкы эмырантаны (Рейан, 60) 'Да
лэйт ланда pool, ландак кема лем
аммис'.

карык 'карат'

мв карлэк < тшв карлэк (Рейан, тшув., 142).

кайка 'яме рупак'.

мв кайка < тшв кайка (Рейан, 118).

йе йымак кайка 'нөгис пак кке кс'.

каыта мвN, кыыта мвM 'ланд, тала'.

мв кайта < тшв кайта (Рейан, тшув., 144).

лат кайта, баик кайта (> мнс кзѣтѣ 'кйи'), тшв
кайта (> мв кайта, кайта) (Рейан, немуч, 258).

кынгас кыыта 'леивалад', кот кыыта
'ражоравед'.

кыта мвM 'какучари'.

< тшг, дж кят 'тагумин еса' (Wichmann, 46).

коро мвM, кыры мвN 'сарикарм'.

Ошис tähendusel on мв коро - кыры 'сарм' ja

seala omaduseks (mida võib kergesti seostada
sõnakaarudega kui ühe suurema sõnusektsiooniga)
on G. Wichmann pidades silmas laulus
(Wichmann, 42).

kolga mN, komaka ~ komaaka mN 'ahi'

m kolga, komaka, komaka < tšm kōmaga,
kumaga (Räsänen, tschuv., 147).

m komaka < tšm kōmaka (Kazantsev - Паэру-
ев, 82).

nm. ka m kolga, komaka, komaka < nm
kashenka (Räsänen, Nishen, 128).

komaaka omōm 'magamislava',

kemaka omōm 'leak', kolgaikak

'ahjaleine', kolgaikam mN 'ahjaleine',

kolgaikam 'ahjaleine, magamiskohk

ahjale', kolga meele 'ahjaleine', kolga

petartam 'ahjaleine', kolga pumam

'ahjaleine', kolga meele 'ahjaleine, ahjaleine',

ahjaleine, ahjaleine 'leak'.

Kolga omōm on sama kolgaikam
tšm (Leikam, 64) 'Ahjaleine' (leak) kok-
kas rann päisema'

Kumaka rōmō kok tšm ki'ak kōlōk'ōō,

košken poxāñ u:l(u)k (Riku, MS2, 170)

'Ähjen peal lammab kaks suuaua inimest, nad on ära kinnatud'.

Konnauõu - kolhoz paigale tügimanne (MPCu, 220) 'Ähjenpaale - se on kolhoosiköo naimlane'.

kybar muN, kyber muM 'rõmand'.

mu kybar, kō.pu & tšuv kōβδu 'sild' (Rõsären, tschuv., 149).

kybar ora 'rõmandalane'.

Ähbar ijmdanne uuko nijken ga ijtemyannu ugorat (Tropak, 13) 'Rõmandal seisab palju toole ja lante'.

monna muN, momõga muM 'saun'.

mu monča & tšuv mol'(d)ža, muN, d'ža (Rõsären, tschuv., 154).

* myl'ha: tat muñča, mončal > samk muñča, muñčā), tšuv mol'ža, muñža (> mu moñža, momoca, udm muñčo).

& uN muñketa, muñkõnuga & uñto 'põlme' (Rõsären, Versuch, 337).

monnangijp (< monna + gijp 'oti') 'saunna-
esik'.

kuj'ia mei porumdem kyp ad'ä m,
moiz'as olto samarwak (Genetz, 4)
'šana, mo tuw nu naise tervets,
küta nuteu saun'.

myp69 'konsten'.

mn myja < tšuv mōrje, muv'a, mōrile ~ tat
mōrja, bašk myjä (Räsänen, tschu., 155).

tat mōrja, bašk mōrjä, tšuv mōrjē. muv'a, mōrile
(> mn myja) < nn myp69 (Räsänen, Vermerk, 345)

tšuv myp69 < nn myp69 (Axyngunov, 128).

uvod. ka mn myp69 < nn myp69 (Räsänen, Wortg.,
128).

myp69 ponc 'suitsmaak'.

nöpen 'keldes evaldi chituvina'.

mn nöep < tšuv nüköp (Räsänen, tschu., 156).

olam 'öled'.

mn olam = tšuv olām ~? tat salam (Räsänen,
tschu., 162).

onaa muN, änera muM 'land'.

mu oŋa, a.ŋa L tiu xōma, xōmma, xōma
(Räsänen, tschu., 166).

tat kaŋa, pak kaŋa, tiu xōma 'land' (> mu
oŋa, oŋa) (Räsänen, Versuch, 232).

onaa baŋ 'landkreis'.

opante 'chit'.

mu onaltē L tiu xypantā (Räsänen, tschu.,
167).

tat kavaldy, kavaltē 'kövalchit' (L kava + alty?),
tiu xonabō, xonabō 'chit' (> mu onaltē)
(Räsänen, Versuch, 236).

onnyu opante 'esō'.

nyenru opante 'tagahoon'.

opata 'naam'.

mu onata L tiu onada, unada ~ tat onata
(Räsänen, tschu., 168).

nyugap 'ait, esik' jundchit'.

mu puldōn L tiu näntāp, puldōn (Räsänen,
tschu., 258).

mu nyugap L tiu näntāp (Kazarusek - Πορφυρεβ, 82).

nn *tyngurp* & *tšuv pələrə* (Эшурп I, 238).

kuud *nuob. ka mu nyngurp* & *nn tyngurp*

(Räsänen, Wortg., 136).

nykeru *muN*, nökeru *muM* 'tool'.

k nykabma 'istuda', *uam nykama* 'soma'.

ilapenni **puh* - 'istuda'.

? *ung pexxik* 'lamada'.

ilapenni **p3k3* -.

uam nykon 'tool' > *tšuv puḡan*, *pöken*.

mu nykeru, *nökeru* 'tool' & *tšuv pöken* (Räsänen -
Tyngurp, 232).

tat būkān 'pūncānd, klots, tool' (> *mu pū-*
ken, *pöken* 'tool' *nöi* & *tšuv*);

tšuv pogan, *puḡan*, *pärön* 'tool' & *uam*
pukon 'tool' (Räsänen, Versuch, 92).

kuigi sõnad võivadgi olla genuinne, on
ta murei kude laenatud tšuväsi kudest.

cäba 'pajmoks (kuiv)'.

mu säpə 'hargu' & *tšuv säbə* 'hargu' (Räsänen,
tschuv., 185).

cäba nre 'pajmaed', cäbavur
'vanbaed'.

сүрт 'talw'.

mu s'urt & tšuv s'ort, s'urt' õu koos selle juur-
de kuuluvate etikutega ~ tait jort (> mō
juut, udm juut, mas juut) (Räsänen, tschuw., 203).

сүрт-куба 'talwain (naine)'

сүрт-кукуза 'talwain (mies)'

сүртене 'tara'.

Төрүгө мөргөргөн омонимин цоман-
тун: „Омоним, порукүгө сүрт-брак
нимкат көпкөн орытун (Жукайну, 60)
'Naadakes emai majai poole, ta mökles:
„Nõib-olla naaberimajad (-talud) ei
ole midagi kuulnud."'

төрүгә 'aken'.

mu tōrūa & tšuv tōrū, tšā, t'sūme, d'žē
(Räsänen, tschuw., 224).

Төрүгә нонбунтун (Жукайну, 9) 'aken
tšaxx lahti'.

Мундрәзем аҗаҗлар пр-ат,
аҗаҗе тōrūars c' cola (Генет, 39)
'Ja annab kera emale, emal
viskab selle aknast välja'.

тыбрау 'rööning'.

↳ tšiw täprou (Kazanskiĭ - Potruĭev, 82).

түрүмкан 'tikand'.

↳ tšiw tšr 'tikand' (Kazanskiĭ - Potruĭev, 82)

Түрүмкан канка 'kannistustega
näkan', Түрүмкан окна 'kannis-
tustega aken'.

Порт боктеме тыгаяк түрүмкан
га кырен нун деме кынтеме
канка (Лекаин, 211) 'Maja juures
on sillama kannistuse ja lilla
näwiga näwituda näkan'.

сарак 'katust toetaw sammas, post, tug'i'.

mw čarak ↳ tšiw č'sarak ~ tat tsärk

(> tšiw tsark 'tugi') (Räsänen, tschuw., 229).

чэтан mw N, mw J 'noubaed'.

tat čitän (> mw čstan) (Räsänen, Nekkich, 106).

mw čstan ↳ tšiw (Räsänen, tschuw., 189).

чүкүм 'noubaed'.

↳ tšiw čukim (Kazanskiĭ - Potruĭev, 82).

ruukma neme 'pistandkara'.

uõugpa(ka) 'magamislova'.

mu. uõugpa 'ewats' < tšuv čewt(ě)pe (Kazanuseb-
Татарусев, 82).

mu sõldaw < tšuv sēkēdā, sēndorē (Räsänen,
Wortg., 130).

c) Tataru laenud

awdāp muM 'viljaait'

< tat awdāp (Kazanuseb-Татарусев, 82).

mu ambar < tat ambar, tšuv ambar, nn
awdāp < aw (Räsänen, tat., 21).

uypmo awdāp 'viljaait'.

apuy muM 'ukk- või aknapit'.

mu a. nli < tat apuly, tšuv onls (Räsänen, tat., 22).

elencā 'pajakonksupaus'

mu eņā < tšuv inžē, žnžē; tat iņā, kir eņā
(Räsänen, tat., 84).

igew mwn, igew mwm 'nehealuni'.

mwn idäm < tat idän ~ tsän ja Әәм (Räsänen, loc. 84).

igewbene 'neheön', igew kanka
'neheänawad', igew - kyba 'neheain
(naine)', igew - kuryza 'neheain (mees)'
igewkanka 'neheön'.

kazma, kazana 'maja nukk, mis täie is
köögi asit, seal onus ka ahi'

< tat gazna (Торгов, Татаризм, 97).

kanka 'näna'

< tat kanka (Казань-Татаризм, 82)

kankajba 'nänaarealni', uzn
kanka 'näike näna, jalgnäna',
marla kanka 'mari näna', pylla
kanka 'nini näna (katuses) 'uzn
kanka mwn, mayen kanka mwm
'tagimine näna', kanka byi
'katus nänaa real'.

köldär 'koht ajuu all, kuhu lastakse pinda'

< tat köldär (Торгов, О тат., 36).

kuuma muJ 'tana, miin'.

mu ku'ma < tat kojma 'tana', bašk kojma;

muui kullis jom > l'm (Räsänen, lat., 42).

mergez muN, mergez muM 'fundament'

< tat mergez (Korjanev - Tošpnyšev, 82).

tat rigəz 'alus, põhi, fundament' > tiuv rigəz,

mu rigəz (Räsänen, Versuch, 352).

paškuv 'trep'

< tat paškəč, paškəč (Räsänen, lat., 51).

peste muN 'narkotika'

mu peste < tat bistä (Räsänen, lat., 52)

põlem muN 'tuba'

mu põlem < tat bülsm, tiuv pülsm (Räsänen,

lat., 53).

akogap põlem 'puhas tuba, kamber'

omscagijr põlem 'toa uksestina,

ustuba'.

Пõлмн чымак сай. dy mь родск

Акугь пелмн конутм - мк митма-

мат посма пõлмнчуте мем

oruu (Jukkaïw, 9) 'Tuba on täiesti
hea. 10 aastat jooknu kõis Atšin
mija, mitte ühegi aastal tuma
ei saanud uoldi toas'.

nyra 'ehitusu kuu, viijasalv'

mu puiwa < tat buwa, tšuw puiwa, bašk buwa
(Räsänen, tat, 56).

uud. ka Räsänen, Wortg., 133.

nöptnyra 'palkikis, puiumaja'

Потсар кок арня мангыте
нөптыраву мананг ую (марты
Колмыга 7. VIII 1964) 'ennekatju
jõudis kogu nädala jooknu palk-
ikisiseni'.

nyca 'majanurk'

mu puiak < tat bočmāk, tšuw pžak, dš buč-
kak ~ bučmāk (Räsänen, tat., 86).

čätan 'vanbaed'

* čätän: tat čitän (> mu čätan, mas čitän,
h t'edän) (Räsänen, Nersis, 106);
ut. ka Paasonen, 135.

cyngyk 'lungiga laugas'

↳ tat sandyk (Räsänen, tat., 59).

mw soddäk 'kast' ↳ tšuv sündäx 'kast, sahtel'
(Räsänen, tšuv., 196)

Eni murmetes en laemus eni allikatest:

tatani nõi tšuvaii kulest (Karganovsk, 124).

cyopke cyongek 'ühtest kaevaleamat
paimutatud kivist (laugas)'

Tauy 'kivi'

↳ tat tauy (Topgub, O tat., 42).

Töyöum mwJ 'laagi'

mw töšöum ↳ tat tüşäm (Räsänen, tat., 71).

tekma 'vaibad, põimtarad'

↳ tat tekma (Topgub, O tat., 45).

kw udm tekme ↳ tat tekma (Первая погнм.
прав. уdm. яз., 12).

üpyk 'niperäas'

mw üpük ↳ tat ёлэк, başk ömek (Räsänen, tat., 82).

ijutem 'sahkel'

↳ tat östäl, östäl'laud', bašk östäl

↳ nn etou (Kannisto, 72).

ijutibau 'laud (sahkelpealne)'

nylan mun, nyllan mun 'sahven'

↳ tat tšulan (Räsänen, tat., 81).

trg čulan 'taval loomade jaoks, õn',

tat čulan 'sahven' > mn čulan, čslan; nn

nylan (Räsänen, Nersis, 113).

nylan bau 'sahvimiine',

nylan kanyta mun 'pans, mis

nii ahjult tagasinalu, moodus-

tades nylan'i, nylanpse mn

'sama'.

akak 'ukh - või aknapiiit'.

mn janak ↳ tat, uig janak > tiw janak

'ukapiit (Räsänen, tat., 28).

α) Intransiitne

melele mUN, vääreru mM, melelu 'post, eugi;
aljupest'

↳ enudi Tux, pärsia Tux 'post' (Kazanski - Post-
ryub, 79).

korak melele mUN, korak vääreru
mUM '„korakkarak“'

Jktšže šoča, pššže kido, kumššžžo
kaja — meŋge, kaška, kokino (Gut2, 49)

'üks seisab, teine läheb, kolmas
läheb — Post, todu, tu'

3. Sõnmatu algupära

Allpool esitatavate sõnade kõnnutamise
sõmatähtsusliku türgi-kotomi ja slaavi
leksikaga näitab, et loomuliku võimalus reist
kultist langeb ära, sest sõmatähtsuslikud
sõnad nimetatud kultis on tüüpiliselt
mõnede sõnade puhul polema võimalik leida
isegi nende viimaseid vorme.

Arimult vähestel juhtudel tuleb arvestada
ka muu tõlgendus.

avama mwm, omama mwn 'tulekavala'.

Urad. süski nn amama & tsg šalaš, šalaš
(ЭСРЯ II, 397). Sõnalaadulise ä kaudu võib
olla tingitud disimilatsioonist, kuid
Ö. Buki ei anna seole sõna vne loomise
hulgas (Buki, 104).

omama-omaa 'neja seinega
tulevare'.

амбар 'mitv'.

мод. нн мурго, тин мурго, тах кона.

антартан мум 'katunt totow sammas, post, tugi'.

дунярмес 'tala'.

бйкө мун 'sakikas'.

мод. нн стринно, тин такан, тах кинис.

мларак 'rajakons'.

ен 'nõiku tugipost'.

каженка 'rikk rikk'.

котн мум 'sakikarini'.

көһөтн мун 'sak'.

мод. нн зомок, тин зомок, тах йозак.

кумыктан 'pinnikendusega katmishani'.

мод. нн коник, тин тәркән, туг бәлгәт.

кучен му N, камен му M 'kăypide'.

nmov nn pykoeub, tng sap, tinn xömbän, tot can.

свернуть 'katsus'.

νυν. νη κρημα, τιμ ταρῶ, τὰτ τυδῶ.

nörtmbergum 'majakotus',

мама убежи 'mami kotus'

убыток как капитал 'как капитал'.

помаи 'pois'.

под. на перго; тѣмъ цркви, вѣрши.

uomgenu muN 'lävi'.

vrab. v napor, tšuv anāx, tat dycarav.

omca nomdew 'ikseävi'

Kinew-gut patsre manes: "Omnia
condemtam poltza!". manes

(4 sent 2, 12) 'Izivanov me hke i'le:

"Aidake mino ite usetawa"

menyampaikan mlu N' katukut toetaw sammas,

post, tungi'.

niŋnaw 'sanihaad'.

нн. нн сронимо, тшн тахан.

оиманна 'pink'.

нн. нн лавка; тшн сав, темкен.

куртук оиманна 'шнн pink'.

õlvau мнм, õlvau 'rõkandoladallu keldu'.

нн. нн погноль, тшн пытван.

õlvau oimaa 'kelduimuk'.

õpe 'õnauus'.

к бор 'küna, mold'.

õldkomi * õn. мнм õpэ 'küips, õnauus, seon
pauus' (Maitkum - Tyumeb, 63).

Samas sõna ilmnemine kahes s-n kultu
mõhkmituses (permi ja volga kultu mõhkmas)
annab põhjust oletada, et tegemist võib olla
hiljemalt ems-pru aluskeelde kuuluva moodus-
tisega.

птырты мнм, птыра мнм 'miiu'.

нн. нн покрывка, запылука; тшн пәкә,
пәккәимини.

nigau 'vits, oks'.

нд. nn нуок, связка; тин найапка, сырам.

nuu 'katusevann'.

paue muM 'pau'.

нд. nn пурго, улет; тин уама, уоуға.

pyantau muN 'akna-nöi ushkaak'.

нд. nn крпнок, тин гекін.

seubeu muM 'majauine, tnepp, sik'.

нд. nn сену, тин нәурап.

срабон muN, сырабон, срабару muM 'nöti'.

нд. nn кунон, тот акеву, тин уға.

супа 'akna-nöi ushkaak'.

нд. nn крпнок; тин гекін; тот кәуер-
ма.

cyek muM 'viljasali'.

cjngere 'maganislava'.

Tapban mwm 'laast, pilbas'.

uzw tapban 'näistalaud'

koxo tapban 'sahikarim'

terwan 'pink'

Luigi M. Räsänen jt. ankeid ei anna neid
tinnasti laenuu hulgas, on tinnasti pämitolu
niiski üha töldäedane. und. tinn temkel
'pink' (PNC, 707).

uzw terwan 'tool'.

toro 'konks'.

tomkautan mwn, tomkautan mwm 'trepp,
aste, meel'.

und. un metnisa, ступень; tinn kartlanuka,
nyema; tat tawkan.

Kiher-kut patsu toli pönt

enijälko: „Toškaltšškam klžak-
tšza!” manš (Grunitz, 12) 'ües

nana mehike tulle estuppa ja

ütub: „Aitaw minel trepist üles”.

толукчу 'tagahoon'.

nn. nn загворки, тинн амкаптин.

трамча 'mitu'.

тулоому 'kollu, tulekoke'.

(< туу + оому 'koke').

Liitsõna alguses on sama kui nn tuli,
ml. kol jne. (Collinder, 63).

nn. nn место, тинн бярәм, тах үрән.

тыр 'tugilatt, tugipost'.

e tane, lp tannot 'väljavetud', nam
tandau' põld', ml. tannu 'koht, plats,
ruum', mn tün 'alus, põhi', nng tün 'ruum,
plats' (Donner I, 135).

Nami 'tugi' ja 'alus' on tähenduselt
lähedased ja neiga võit tegemist olla
algselt genuinuse sõnaga.

тыткап 'kohust toetan sammast; post,
tugi'.

Täike mwm 'kastus toetan naitmas; post, eugi'.

nm. nn ukoonga, tsm uauyuka.

yutami mwm 'post' eugi'.

nm. nn берста, tsm сураи, tat какрэм.

ümdau mwn 'realisrind, ilaosa, tipp'.

nm. nn верх, верхний, поверхность; tsm täpā,

tjne; tat туба.

ümdaua kört 'kahkonmishine
maja'.

uereu mwm 'aed'.

nm. nn настоек, изгородь; tsm тэме,

ṣatan.

kuuma mwn 'nambaed'.

nm. nn нутем, tsm ṣatan, tat нутам.

kuigar mwt 'pits, ruwājaleōige'.

nm. nn резец, угор; tsm касса, тёрлмий.

uere mwn, uereu mwm 'katusehaki'.

nm. nn предмет, tsm туга, tat тарак.

nyr 'koja tagumine osa'.

Eelnevas käsitluses oli vaatluse all 188 erineva tüüga sõna. Lugesdes iseseisvaks aga ka sõnaühendid, liitsõnad ja erineva häälikulise kujuga sõnad, ulatub vaadeldava materjali kogunaru 423-ni.

Genüümsu päritoluga on vaid 25 sõna, neist umbalt algupäraste (vasted leiduvad ka samojedi kultis) 7: amaca 'üks', äm 'maa-alune miki', byü 'tipp, pealispind', kij 'kivi', mönerö 'konten', ny 'pinn' ja soome-ugrilisi 18: änkurw 'mehelusi', bäin-baw 'pealispind, ilaasa', myki 'pinnak', koom-gauy 'luuk', kygo 'suvetööd', kijw 'nau', kew 'käepide', lebauy 'küün', möpräne 'ruuk', olaw-fau 'pink', onkew '(alus)laud', nere 'tarka', nyngauy 'põrand', kyrgewne 'sein', ponc 'auk', Tjyr, myör 'katusekari', ewbew 'elumaaja'.

Lainwõrste on kõige arvukam vene keelest pärinevate sõnade rühm (61 tüvisõna), näit. faukon 'palkon', birangau

'nuanda', gađop 'tara', kuat 'ait', kommat
'tuba', kpuu 'katus', võka 'lava'.

See on ka täiesti ootuspärane ning loomulik, sest venelastega, nende kultuuriga on meid kokku puutunud juba väga ammustest aegadest alates.

Ka täna jõe katami laenuke suur osa mari kules (annud vastavalt 31 ja 23) viitab nende rahvaste naaberriikide ja sellest tingitud mõjule nii kules kui ka kultuuris. Täna laenuke on näiteks bara 'paks', biŕa 'laut', kapuŕk 'kaas', kam-ta 'laud, talu', konra 'ahi', kijbar 'põrand' jt. Katami laenuke hulka kuuluvad ngau 'nõualune', kanas 'nõuan', meriz 'sundament', nöreu 'tuba', tau 'kivi' jt.

Üks sõna (meri 'pest, tugi') esitub aga hoopis kaugemalt pärinevaks, nimelt inooni laenuks.

Nimetatud mähmitustele lisandub veel terve rida sõnu (47), mille päritolu poleme võimalik välja selgitada. Nende puhul võime küllaltki suure tõenäosusega oletada, et tegemist on mari kule

omad sõnadega, kuid võimatu pole segi,
et vähemalt osa neist esineb eigemal nuni-
miste laenuvõttes naaberriiklastest või isegi
soome-ugriliste päritoluga tüvisõnadega.

Protsentuaalselt on genuiinsed päritoluga
sõnu 13%, laenu 62%, baseelge päritoluga
25%. Laenuvõttes pärineb vene keelest 32%,
tüvisõnast 16%, tatari keelest 12%,
iraani päritoluga 2%.

Kokkuvõte

Käesolevas diplomitöös käsitletakse ehitustega seotud sõnavara. Esimeses peatükis arutatakse ehituste etnograafilise kirjelduse koos sõnavaraga ning vaadeldakse lühidalt ehitustega seotuid uskumusi ja kombeid. Teine peatükk hõlmab ehitusalase sõnavara etimoloogilise analüüsi.

Töö on orienteeritud 19. sajandi lõpu, käesoleva sajandi alguse maa küla, sest viimastel aastakümnetel on nii maa ehitustel kui ka ehitustega seotud sõnavaras toimunud suuri muutusi.

Kaasajal muutuvad maa elumajad üha enamelistemaks seoses erinevate ehitusmaterjalide kasutuselevõtmisega. Individuaalsete elumajade ehitamises kasutatakse puitu, maa- kivet, telliseid, betooni, katevõrki katmises aga rauda või plekki.

Käesoleva töö põhiesmärgiks oli aga aru-

da ülevaade maa ehitiste vanemast perioodist, sellest ajast, kui majade ehitati nel nistpalknurgakodega, katused kaiti õlged nõi kõmjatega ning kumuldased ei olnud ka suitsutared.

Enne revolutsiooni oli maaide juures tavoline kolme- nõi kaheosaline puust tave ("tave + esik + ait" nõi "tave + esik") kõrge põrandaalusega, mida nõi kasutada keldris nõi loomade talvises eluasemeks.

Tave nimetus (nöpt) on maaide laenu- rind viimastest, samuti nagu nui mõju- dest on tingitud ka tave paigutamine tänava ääres, otsaseinaga tänava poole. Nui mõjusid on tunda mujalgi tave ehitistes.

Näeks maa tave põrandaalune kelder pole samuti algapärane, vaid kasutusel võetud perioodil, mil viimastega suhtlemine oli juba väga tihedaks muutunud, s.o.

19. sajandi viimaseist aastakümnest alates.

Samuti on majade fa tiste ehitiste välis- ilmet mõjustanud nui talupojarkitektuur (nirkalikud kumistused akendel, nui- augu ääres, katusega kaitud väravad).

Ent mami tavalisemini plaanering pole aastate jooksul üldjoontes muutunud. Ahi asus ja asub ka praegu vasemas uksepoolel nurgas ning sellelt saavad alguse erinevate mõõtmitega parrud, mille vahel asub ka magamislava või liivalaud või mis jagavad ruumi kaheks osaks: meie mõiste fõngi toas ja köögiks.

Et mamilik on ka ahi, mis sellest ajast ennis oma leasime olemasolu tõttu.

Teistest mami majapidamine kuuluvatest ehitistest on huvitavaim kohtlemata suveköök v. suvekoda, kerge puust ehitis ilma põrandata ja laeta. Sellisena on ta olemas ka tänapäeval kõikides mami taredes. Mamide rahvauskumad kohaselt on koda, eriti selle tagumine osa olnud põhiliselt ohverdamine ja teiste rituaalide läbiviimise kohaks.

Kõige algupärasemad tuleasemetega varustatud ehitised olid rehed. Neid oli mamilisel mitut liiki, kuid päritolu järgi võib jagada need kahte rühma: mähma, nene ja mami rehed. Mami rehi (ka selle

nimetus är) viitab soomeugrilisele päritolule, kuna vene tüüpi mehi tuli kasutusse tunduvalt hiljem.

Aidad olid peamiselt katekonuudised: ülal hoiti müideid, all toiduvaineid või magapidamisküsti.

Saunu hakkasid mairid tegema suhteliselt hilja, kusjuures algselt olid need mairide oma kotte kohaselt ehitatud (keris tagaseinas), kuid viimasel ajal on siingi üle mindud vene tüübile (keris nesenurgas).

Küübid ja laudad on mairide juures olnud kerged ehitused, algselt koguni ilma seinteta, ainult postidele toetuv katvus.

Hiljem ehitati postide vahel ka seinad, kuid need olid peamiselt põimitud puuokstest, harvem ehitatud ka laudadest.

Sõõ tüüp on, etümoloogilise analüüsi alusel on tüvisõnad, mida tões ühtekokku tuleb 188 (mitmesuguste lül- ja ühendväljenditega aga 423).

Geniinsse päritoluga sõnu on 25 (13%), nende hulgas ka sellised olulised ehituste ja ehitusdetailide nimetused, nagu ras

(акнара), акналуик (конгелу), сивекöк (кыг),
ларэ (нере), (алу)ланд (ончелу), сеин (нургеин),
ринк (ошурдэу), самути ехисмателжалид
руу жа киви (ны, кө).

Paralleelselt nende tüvisõnadega on eri-
tatud ka sõnavõtendid ja liitsõnad, kus
põhisõnaks on nimetatud tüvisõna, näit.

ома ары 'üksipit', акмаронгелу 'акналуик',
кыг ончелу 'uskoda', маралы нере 'landaleid',
ны орант 'pimekus'.

Kõige ulatuslikum laenuke nimem
päritolu vene keelest (61 sõna, 32%). Siia kuulu-
vad eelkõige sellised ehitisi või nende on
tähtsavad sõnad, mida 19. sajandi alguse
mari keeles ilmselt ei tuntud ja mis seega
on hiljem maride juures kasutusse võetud.
Kõik sellega on keelde tulnud ka venekeelse
termini, näit. банком, беранга, зганый,
потолок, квартира, коммат, коридор,
кухня, окна jt.

Mõnede vene keelest saadud sõnade
kõrval on olemas ka mõni muu laen
(tavaliselt tüväri või tatari keelest) või mari
oma sõna või hoopis tundmatu päritoluga sõna,

käit. nn zadop - genitiivne nne 'toma', nn porok - ? ronigevu 'lävi', nn okna - tiuv törza 'aken', nn moet - tiuv kjbar 'põrand', nn capai - genitiivne ubau 'küün'. Selliste variantide olemasolu korral ei kasutata muid tavaliselt neiu laenu, vaid elistavad teist sõna, mis vähemalt kõlaliselt tundub mõi kübe lähedasem.

Küllaltki suure osa laenudest moodustavad ka tiuvaši laenu (31 sõna; 16%). Olulisemad neidest on biyta 'laud', kapлык 'kapp', kahta 'laud, talu', konra 'ahi', monka 'pauu', kjbar 'põrand', cyrt 'talu', törza 'aken'.

Tiuvashi kulendit sisaldavaist sõnadest neid võib nimetada sellisid, nagu kjbar ona 'põrandalaud', konra onk 'leak', kuuga kahta 'leivalaud', uoruk biyta 'lambalaud'.

Tatari laenuid on tunduvalt väiksem - 23 sõna (12%), kuid siiski võib esile tõsta küllaltki olulisi elukorradetailide nimetusi, millele venekeelselt (ega monikeelselt) vastet keeles ei leidu: konka

'nõrwa', meruz 'vundament', nypa 'kütuse keri',
terkwa 'vaibade', nyuwa 'sahvru' jt.

Üks nõna (rueru 'post, tugi') on koguni
iraani päritolu.

Küllaltki suurt osa nõnu (47 nõna, 25%)
ei õnnestunud teha etimoloogisena. Mõningate
kulendite puhul võib ainult kaudselt oletada
nende päritolu, näit. awauy 'tulekasti'
nõrkis pärineda vene sõnast awauy, terkwa 'pink'
peaks samane olema tiwahi sõnaga terkwa ning
öpu 'õnarus' nõrkis olla koguni gemiinne.

Enamuse puhul pole aga olemasoleva
kirjanduse põhjal võimalust ligilähedaseltki
oletada nende päritolu. Tuleneb ei andnud
ka nende sõnade kõrvutamise samatähendus-
like vene, tiwahi ja tatari sõnadega.

Muidugi võib oletada ja võib ka tõsi olla,
et need on maki oma sõnad, sest nende-
gi hulka kuulub sellised olulisi kütusedelemente
nagu bijro 'savi', ubegauy 'katus', romgeu
'kõvi', örbau 'kelder', tomkautauy 'trep'.

Lähtudes kolmasest kütuskultuuri areamisest,
võib näita, et maki kute kütusalaks nõnavana
pidevalt suureneb laenu osas ja neela peamis-
elt vene sõnade abil.

Index

авараццта	эк. 12, 34, 36, 84
авакаццта	84
авим	51, 84
авия псрдот	48, 84
авур	98
агум	51, 98
агум - кулуза	52, 98
амаса	73
аманц	97, 115
амд'ар	12, 57, 108
амынт	97
анга	104
амьек	15, 116
ару	108
аур	98
авараццта	84
аи	48, 74
аи биб'аи	49, 74
аи кавака	49, 74

äin kudo	48, 74
äin kudo mibäin	49, 74
äinini	52, 74
äin raba	49, 74
äinertain	116
äinon	85
äin	85
äinärne	41, 116
bara	98
bat'er	85
baçak	42, 98
baçklat	27, 55, 86
baçnört	27, 92
baçterain klat	55, 86
bära	57, 98
bäcka	85
baçk	85
beranga	20, 85
bita	99
bita	64, 99
bita - kuba	20, 99
bita - kuzda	20, 99
boçak	34, 98
boçk nört	65, 92

беллат	74
бейлаи	74
домы	27, 86
белвор	14, 86
емгирас	34, 116
мт а	108
ей	116
ей йымаи канука	42, 100
забор	14, 86
забор	86
замок	86
запор	86
зданий	86
идеи	52, 109
идеиыве	14, 109
идеи канка	19, 109
идеи - куба	52, 109
идеи - кулуза	52, 109
идеипакча	14, 109
изу канка	109
изукудо	46
изу тарваи	42, 120
изу тевгын	43, 120
мыви порт	27, 83

инне бұта	64, 99
инке	75
инке	36, 56, 75
йолан клат	54, 87
йынан клат	55, 87
йүгел	109
казан	109
казенка	33, 116
казна	109
канак	30, 60, 101
канак елбаш	101
канка	109
канка буй	109
канкайбаш	16, 109
карак мәңгел	114
карык	100
канука	100
канута	41, 100
кәта	100
кәнута	100
квартира	86
кинде клат	87
кинде канута	36, 100
кинде клат	87

китбаки	55
клат	18, 55, 86
клатйымаи	55, 87
китб	87
клемана олмыи	31, 34, 101
кого	42, 100
кок пачауаи норт	27, 92
кок пачауи клат	54, 57, 87
кõйбãи	109
коыи	33, 87
комака	25, 101
комака аиыбãи	45
комдыи	75
коммат	87
копга	25, 30, 34, 101
копгаймак	34, 101
копга йыиаи	34, 101
копгаиыбãи	35, 101
копга мейи	35, 101
копга петыртãи	101
копга пумдãи	101
копга цейи	35, 101
корак мейи	36, 114
коридор	87

котм	116
кохо тарвал	42, 120
ко"	75
көгөн	116
көрмөк	38, 88
көсөк	88
крин	88
кринга	88
кринка	88
крёк	88
краин	88
кулу	100
кулу олымбал	33, 79
кудвене	14, 80
кудвини	80
кудо	18, 22, 41, 45, 76
кудо-бодалто	47, 76
куд пусакал нөрт	27, 92
куд угышат нөрт	27, 93
куда	76
куда омыл	42, 76
кулма	110
кумыктан	36, 116
курник олмага	33

кухня	35,88
кумеш	117
кү	42,75
күбар	33,102
күбар ола	34,102
кү моклака	76
күнөрт	28,76
күн	77
күнүклөт	55,87
күдөтс	89
күдөтс ола	89
күдөтс пуркытс	89
кыш	77
кышын	117
күйбүз	102
күдөтс	89
лап	89
лапка	89
лаптака	89
лап	56,89
лапш	18,64,77
лабешын	117
лабешынлык сапай	117
ламыш	99

икте олча	73
ипаёс	64, 77
ломану	32, 117
ломану пети	14, 80
лонгел	117
лока	60, 89
лук	78
лык	78
марла абыл	51, 84
марла мьдону	26, 117
марла калка	15, 109
мәләкә	114
мелли	114
мелли	35, 114
мешамлык	117
момоца	102
монка	18, 60, 102
монкамдүр	62, 103
моет	90
мөһгө	78
мурья	35, 103
мурья рәт	45, 103
мүйкә	37, 118
машинчик	90

маймаңу пичи	16,80
мелыңу	12,110
мелыңу	110
мөргәтс	78
мөрөп	66,103
окна	90
окна	25,90
окна ал	90
окна ариу	25,90
окнаголдәңу	25,75
окна ошкыш	90
окна пәтәртәңу	90
окнапәтәртәңу	25,90
окна сирга	90
окна ямак	90
окна янда	90
окня	90
окня карлык	25,90
окня рам	90
олманна	33,118
олыш	63,103
олышдаң	33,79
оласа	73
олан	21,115

олкаш-олса	22, 115
олна	73
олнаш	36, 79
олса	30, 73
олса арлу	73
олса лондеш	117
олсагүр пöнелл	110
олса кыл	73
олса ората	73
олса ыргак	73
олса амак	73
олытс	63, 98
олыш	49
олыш оралтл	19, 104
олш	63, 104
олш баш	104
олса	73
оралтл	104
ората	104
отбор	91
охолница	91
олш клат	58, 86
ошбаш	118
ошбаш олмаса	33, 118

оубаи	34, 118
ору	12, 118
паматя	32, 91
паматя пре	32, 91
панка	91
паккыи	110
патер	85
пачер	85
перекрестий	85
песте	14, 110
петрени пеме	14, 80
петаиртаи	118
пеме	79
пидеи	15, 119
питаираи	118
пичи	79
пичи	42, 119
платя	33, 91
платя пре	33, 91
пмита	91
подбаи	91
порокы	92
пот кошта	42, 100
потолок	34, 92

потошак	92
пӧкеш	43, 105
пӧмеш	110
пӧрө	32, 92
пӧрт	17, 22, 30, 92
пӧртаба	34, 92
пӧрт-авил	51, 85
пӧрташзеш	93
пӧртбуй	25, 34, 93
пӧртйешман	35, 93
пӧрткокша	93
пӧрт-куба	38, 93
пӧрт-кумуга	38, 93
пӧрт кутышман	13, 93
пӧртмевеш	25, 117
пӧртмүбаш	93
пӧртоммыш	34, 93
пӧртоммыш мевеш	93
пӧрткура	111
пӧрт пыргыш	93
пӧртйүмбаш	25, 93
преия	94
пре	32, 94
пре кашта	35, 94

ну	80
ну калыта	36, 80
нундур	27, 104
нунданы	81
ну норт	28, 80
ну оранте	80
нур	12, 56, 111
нусаа	37, 111
нүкен	43, 105
нүндүнсө норт	45, 93
нүрдөт	37, 81
нүрнө	11, 37, 94
нүрөс	94
рабаа	119
рааи	94
раамы	94
раһмә	94
рот	82
руаитыи	119
руу кола	30, 101
руула абыи	51, 85
руула калка	16, 109
сабар	94
сарай	18, 64, 95

сӱбел	15, 105
сӱбел нел	15, 105
сӱбелнел	105
сӱтам	111
сӱӱ	58, 101
сӱрӱ	33, 95
сӱрӱ кӱмта	34
сӱрӱ	94
сӱмел	119
сӱмел кӱмта	64, 99
сӱмел	119
сӱмел	119
сӱмел	96
сӱмел	96
сӱмел	96
сӱмел	96
сӱмел	96
сӱмел	38, 54, 112
сӱмел	119
сӱмел	14, 106
сӱмел-кӱмта	38, 106
сӱмел-кӱмта	38, 106
сӱмел	14, 106
сӱмел	54, 119

сүндөргө	119
сырабаш	119
ташкыч	96
тарбаш	120
таш	112
ташканыч	120
тешкеш	36, 120
тешма	48, 96
толо	26, 120
тома	86
томай	86
томыш	86
тошканыч	120
тошкеш	19, 121
төрзө	25, 106
төмөш	34, 112
трампа	41, 121
труба	96
труба	96
тубраш	107
туломыш	42, 121
тур	12, 37, 42, 121
турба	96
туткар	121

түймөк	35, 97
түр	82
түрбөлөк	26, 82
түрүмдүү	68, 107
түрүмдүү калка	69, 107
түрүмдүү окма	69, 107
төлкө	112
төрүбө	96
төкмө	112
төйр	82
түмкү чыгыш	25
түмкү	97
түмкү бүйтө	64, 99
түмкү	122
түмкү	122
түмкү порт	27
түмкү	12, 112
түмкү	36, 113
түмкү	36, 113
түмкү	97
түмкү	16, 122
түмкү	41, 97
түмкү	113
түмкү	42, 107

каума	122
кердак	97
кериак	97
кертак	97
кетак	14, 107
колен бичтене	93
колен бичтене порт	93
кулак	29, 32, 33, 35, 113
кулак баш	36, 113
кулак кайта	35, 36, 113
кулаккоро	32, 113
кыкма	107
кыкма пич	14, 108
кындар	122
кытыр бича	99
кытыр пич	14, 80
кытайа канка	109
кытайа порт	22, 62, 93
кытайа канка	19, 109
кытайа орашты	19, 104
кырга	122
кыргы	122
кыкычо бйта	64, 99
кыкычо кичи рот	31, 82

шорки шондак	55, 112
шорак вјта	64, 99
шөлдравал	35, 109
шөр	36, 82
шукшундак	39
шур	46, 123
шурмо амбар	58
шурмо клат	56, 58, 86
шүкшө порт	93
шылкы ротс	45, 82
шәйлер	82
шын	27, 83
шрав	95
шстопа	96
шстемә	96
шшкан влта	99
шшшшшш	37, 78
шшшшшш	76
шшшшшш шөшш	110
шшшш	113

Käsitettöä kirjandus

Beki = Beki, Ö., Zur geschichte der finnisch-
ugrischen s-lände. - FUF XXII, Helsinki
1934, lk. 90-122.

Collinder = Collinder, B., Fennougric vocabulary,
Stockholm 1955.

Donner = Donner, O., Vergleichendes Wörterbuch
der Finnisch-ugrischen Sprachen, Helsinki
1874-1888.

Hakulinen = Hakulinen, L., Suomen kielen rakenne
ja kehitys. II osa sanasto ja lause-
oppi, Helsinki 1946.

Heikel = Heikel, A.O., Rakennukset totemisellä,
mordvalaisilla, virolaisilla ja sumo-
laisilla. - Suomi, II jänso, 20:2 osa,
Helsinki 1887, lk. 1-130.

Holmberg = Holmberg, A., Die Religion der Inche-
minen. - FFC 61, Porvoo 1926.

Looppäl = Looppäl, M., Šamanismi ja uuralilaisten
kansien uskomusmaailma. - suomalais-

ugrilaiset, Pieksämäki 1975, lk. 189-220.

Yöki = Yöki, A.Y., unalien und indogermanen. Die älteren Berührungen zwischen den unalischen und indogermanischen Sprachen, Helsinki 1937.

Kannisto = Kannisto, A., Die tatarischen lehnwörter im wogulischen. - FUF XVII, Helsinki 1925, lk. 1-264.

Kodolányi, J., Suomalais-ugrilainen koulustaide. - Suomalais-ugrilaiset, Pieksämäki 1975, lk. 163-189.

Kinnap, A., Palmeo, P., Seilenthal, T., Põhja ja ita, Tallinn 1974.

Manninen, J., Etnograafiline sõnastik, Tartu 1925.

Manninen, J., Soome uurgu rahvaste etnograafia, Tartu 1929.

Paasonen = Paasonen, K., über die türkischen lehnwörter im ostfokischen. - FUF II, Helsinki 1902, lk. 81-137.

Räsänen, tat., = Räsänen, M., Die tatarischen lehnwörter im tscheremissischen, Helsinki 1923.

Räsänen, tschuw., Räsänen, M., Die tschuwanischen lehnwörter im tscheremissischen,

Helsinki 1920.

Räsänen, Versuch = Räsänen, M., Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Finnsprachen, Helsinki 1969.

Räsänen, Wortg. = Räsänen, M., Wortgeschichtliches zu den Sprachen der Wolga-völker. — FUF. XXVI: 2, Helsinki 1939-1940, ex. 125-143.

Sitälä = Sitälä, E.N., Eine Frage nach der Verwandtschaft der finnisch-ugrischen und samojedischen Sprachen. — SUSA XX, 5, Helsinki 1913-1918, ex. 1-104.

Sinclair, H.F., über die primitiven Wohnungen der finnischen und ob-ugrischen Völker. — FUF VI - IX, XI, Helsinki 1906-1911.

SKES I = Toivonen, Y.O., Suomen kielten etymologinen sanakirja I, Helsinki 1955.

SKES II = Toivonen, Y.O., Stroten, E., Joki, A.Y., Suomen kielten etymologinen sanakirja II, Helsinki 1958.

SKES III = Stroten, E., Joki, A.Y., Suomen kielten etymologinen sanakirja III,

Helsinki 1962.

SKES IV = Jekonen, E., Joki, A.J., Suomen kielen etymologinen sanakirja IV, Helsinki 1969.

SKES V = Jekonen, E., Joki, A.J., Peltola, R., Suomen kielen etymologinen sanakirja V, Helsinki 1975.

Niemela, T., Suomensuomalaiset sanat, Turku 1960.

Wichmann = Wichmann, G., Die türkischen Lehnwörter im tscheremissischen. - FUF XVI, Helsinki 1923-24, ss. 32-53.

Алатырев = Алатырев, В.И., Первая научная грамматика удмуртского языка, Ижевск 1975.

Армисте = Армисте, П., Вопрос о балтийских заимствованиях в финно-угорских языках. - Вопросы марийского языкознания, вып. III, й-Ола 1973, ss. 3-4.

Ахунзятов = Ахунзятов, Э.М., Русские заимствования в татарском языке, Казань 1968.

Гордиев, О.тат. = Гордиев, Ф.И., О татарских ижевских заимствованиях марийского

языка. — Вопросы марийского
языкознания, вып. III, й-Ола 1973,
кн. 7-53.

Гордиль, Плат., = Гордиль, Ф. И., Понятия в лексике
марийского языка. — СФУ XII, 1976
кн. 2, кн. 94-102.

Григорьев = Григорьев, Я. П., марийский язык.
Пособие для начинающих изучать
марийский язык, й-Ола 1953.

Дель, В., Толковый словарь тивого велико-
русского языка I-IV, Москва 1955.

Казанцев = Казанцев, Д. Б., история чисел
согласных в марийском языке. —
Вопросы марийского языкозна-
ния, вып. III, й-Ола 1973, кн. 114-125.

Казанцев-Потрушев = Казанцев, Д. Б., Потрушев, Г. С.,
Современный марийский язык.
Лексикология, й-Ола 1972.

Козлова, К. И., Этнография народов Поволжья,
Москва 1964.

Крюкова, Т. А., Материальная культура марийцев
XIX века, й-Ола 1956.

Лыткин-Гуляев = Лыткин, В. И., Гуляев, Б. С., Краткий
этимологический словарь коми

языка, Москва 1970.

МРСИ = марийско-русский словарь, Москва 1956.

Русско-марийский словарь, Москва 1966.

Русско-татарский словарь для машинистов
машин, казань 1948.

Русско-турецкий словарь, Москва 1972.

Русско-удмуртский словарь, Москва 1956.

Русско-кубанский словарь, Москва 1971.

Рыбакова, П. Г., Иванов, Э. В., Курск марий ден
олык марий мут-влакым таласта-
рым словарь, й-Ола 1955.

Саваткова = Саваткова, А. А., Русские заимствования
в марийском языке, й-Ола
1969.

Сенев, Г. А., Восточные марийцы, й-Ола 1975.

Сенев, Г. А., Современное население марийского
сельского населения. - Новые стра-
ницы в истории марийского края.
Труды МарНИИ, вып. XVIII, й-Ола 1971,
с. 179-208.

Фроктистов, А. П., Русско-мордовский словарь
из истории отечественной лексико-
графии, Москва 1971.

ЭСРЯ = Фасмер, М., Этимологический словарь

русского языка I-IV, Москва 1964-73.

Ilukijanduslikud jm. allikad

Beke, MSZ = Beke, Ö., Mari mörögk I, Buda-
pest 1954.

Beke, Tsch. Märchen = Beke, Ö., Tscheremissische Märchen,
Sagen und Erzählungen, Helsinki
1938.

Genetz, Osttsch. Sprach. = Genetz, A., Osttscheremissische
Sprachstudien I. - SUSA VII, 1889.

Lewy = Lewy, S., Tscheremissische Texte,
Hannover 1925-26.

Артамонов = Артамонов, Ю., Мүүдур эр, й-ола 1972.

Бояринова = Бояринова, В., Илканам колдэмко
ним, й-ола 1971.

Ликайм = Ликайм, Ж., Кулу сорам тулым татко,
й-ола 1974.

Марий Коммуна 7. VIII 1964.

Марий Коммуна 12. II 1976.

Омывко 1970 н.ч. 1

Орай = Орай, Д., Омар калык, й-ола 1951.

Keelte lühendid

- ar = araabia keel
bulg = bulgaari keel
bašk = baškiiri keel
dz = dzargatai keel
e = eesti keel
h = haindi keel
hL = haindi lõunamurded
hP = haindi põhjaimurded
jok = jorkundi keel
k = komi keel
kar = karsakhi keel
kar = karatšai keel
kir = kirgiisi keel
kP = peemikomi murde
KS = sügjakomi murde
lu = leedu keel
lii = liivi keel
lms-pr = lõunameresoome-peemi aluskeel
lp = lovi keel

- epK = koolas lapi murve
 epL = lemlajou lapi murve
 epLõ = lõnnalapi murve
 epN = norras lapi murve
 epR = rootsi lapi murve
 mol = moravaa kuu(ed)
 molE = esa kuu
 molM = moksa kuu
 mns = maksi kuu
 mong = mongoli kuu
 muJ = idamari murve
 muM = mäemari murve
 muN = niidumari murve
 osm-erg = osmari-tingi kuu
 pru = prantsuse kuu
 sam = samojedi kuu(ed)
 samE = eesti kuu
 samK = kaimari kuu
 samKar = korvagani kuu
 samKoi = koibodi kuu
 samMot = motori kuu
 samN = neetsi kuu
 samNg = nganansani kuu
 samS = sõkupi kuu

samTai = taigi keel

nks = saksa keel

sm = soome keel

s-u = soome-ugri keeled

tat = tatari keel

trg = türgi keel

trg-tat = türgi-tari keeled

tiw = tiwasi keel

turkm = turkmeni keel

udm = udmurdi keel

uig = uiguri keel

ung = ungari keel

nn = neni keel

nps = nipsa keel

Резюме

В данной дипломной работе рассматривается словарный запас марийского языка связанный с постройками. Работа основана на личных наблюдениях автора, сделанных в ряде деревень Марийской АССР в годах 1974-76.

В работе дано этнографическое описание построек и рассматриваются связанные с ними верования и обычаи. В конце работы даётся этимологическое обозрение лексики, связанной с постройками.

В дипломной работе ориентироваться на марийскую деревню 19. века, потому что в течение последних десятилетий в строительстве произошли большие изменения, в связи с этим изменения и в лексике.

До революции у марийцев жилища были четырёхстенные бревенчатые избы (корт)

на невысокой подклети с двускатной крышей. Изредка среди марширов встречались и кирпичные дома.

Можно указать на 3 основных типа и дореволюционных жилищ:

- 1) двухраздельное жилище "куба + сени"
- 2) трехраздельное "куба + сени + куб"
- 3) тоже трехраздельное "куба + сени + клет"

Объем жилища ориентируется узкой стороной на улицу, покрывается двускатной крышей. Сени обычно примыкают сбоку к задней половине жилища.

Планировка дореволюционного жилища не отличалась разнообразием. Обычно в углу справа от входа (иногда слева) располагалась печь (козла), обращенная устьем к передней стене. По диагонали от печи между передней и боковой стенами находилась передняя или "красный угол" (красный), где ставился стол.

Два-три окна прорубались в передней стене, одно-два — в боковой. Жилища марширов преимущественно были однокомнатными.

В настоящее время жилищные марийцы становятся все более разнообразным по используемому строительному материалу. Материалом для индивидуального строительства служат дерево, известное сырье — бутовый камень, а из промышленной продукции — кирпич, цемента-бетон. Для покрытия кровли, помимо теса, широко применяются шифер и гонимы.

Судя по словам, которые анализируются в работе, можно сказать, что марийцы имели уже давнюю связь с соседними народами, особенно с русскими и тюрками.

Об этом говорят многие заимствования из языков, указанных этнических групп. Особенно это видно из строительной терминологии марийцев.

В работе анализировано 188 корней слов и из этого числа 25 оказались финно-угорского происхождения (амаса 'дверь', ан 'авыл', вуй 'поверхность', кй 'камень', лук 'угол'. 32% было русских заимствований (балкон, веранда, зданий,

потолок, квартира, комнат, коридор, кухня,
окна).

Убашские заимствованные составили
31 слов (вѣта 'хлеб', карлык 'рама', колеа
'печь', лонка 'бани', кѣвар 'пол', тѣрза
'окно'), татарские 23 слова (капка 'ворота',
тыкна 'пастокон', паккыч 'лестница', пӧлеч
'комната') и 1 слово украинского проис-
хождения (челеч 'столб').

Некоторые термины, как мѣдечи 'кремень',
тошкантчи 'лестница', лондеч 'порог',
оубан 'подвал' являются этимологически
не ясными.

Sisukord

Eesõnav	lk. 2
Sisjuhatus	5
I. Etnograafilise ülevaade	9
ning uskumused ja kombet	
1. Elamu ehitamine	11
2. Taler	14
3. Tane	21
4. Koda	41
5. Rehi	48
6. Ait	54
7. Saun	59
8. Kütus, laut, kelder	63
9. Dekoraatiivsed elemendid	67
II. Etimoloogiline analüüs	73
1. Geneiline sõnavara	73
2. Laensõnad	84
a) vana laenu	84
b) käära laenu	98
c) katani laenu	108

d) inimesi laen	114
3. Tundmatu algupära	115
Hokkuvõte	126
Indeks	133
Kasutatud kirjandus	151
Keelte lühendid	158
Peynove	161

Koostaja: K. Pedakmā

Juhendaja: P. Alver